

DL

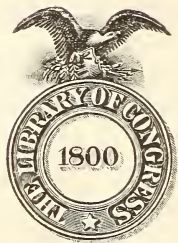
421

L67

A. Lorange.

Autobiografiske Efterretninger

1868.

Class DL421

Book .L67

Huitfeldt-Kaas Collection

21
Herr Kand: jens H. Huitfeldt
arbedigt
fra
A. Lorange.

ANTI-KVARI-SKE EFTERRET-NINGER

MEDDELTE

FORENINGEN TIL NORSKE FORTIDSMINDESMERKERS
BEVARING

AF

A. LUND LORANGE,
stud. jur.

Særskilt Aftryk af Aarsberetningen for 1868 fra Foreningen til
Norske Fortidsminde-merkers Bevaring.

KRISTIANIA.

TRYKT HOS C. C. WERNER & CO.

1869.

IL421

.L67

117/74

'08.

STUDENT A. LORANGES UDSIGT OVER HANS
ANTI-KVARISKE VIRKSOMHED I 1868.¹

Som Medlem af Foreningen til norske Fortidsminders Bevaring tillader jeg mig herved at tilstille dens ærede Direktion en Beretning om min antikvariske Virksomhed i sidst forløbne Aar (1868).

Denne Indberetning knytter sig umiddelbart til to lignende Meddelelser,² jeg i de to sidste Aar har tilstillet Herr Professor O. Rygh. Det er væsentlig de samme Distrikter, som behandles, og mange Undersøgelser ere Fortsættelser af forrige Aars Arbejder.

Hensigten med mine Udgravninger var væsentlig at belære mig selv, at lette og fuldstændiggjøre i nogen Grad mit Studium af Oldforskningens Literatur ved selvstændige praktiske Øvelser; dernæst om mulig at forøge vore Samlinger og sprede noget mere Lys end tilforn over min Hjembygds ældste Historie. Det har vakt nogen Misbilligelse, at jeg har beholdt mine Fund og ikke indlemmet dem i nogen offentlig Samling, men dette er en ligefrem Følge af Hensigten med deres Udgravning, nemlig at skaffe mig selv Illustrationer til Lærebøgernes Text. Desuden maatte min Samling blive ganske lokal, men derfor, jo længere den forblev samlet, desto mere oplysende maatte den ogsaa blive for det indskrænkede Omraade, hvorover jeg kunde udstrække min Virksomhed; ligesom det ogsaa forekom mig at kunne blive af Interesse at se, i hvilken Grad det skulde lykkes en Privatmand at opstille en nogenlunde fuldstændig Samling fra et saa begrænset Terrain. Mine Oldsager opbevares paa Frederikshald og vogtes med den Omhyggelighed, hvormed Samlere i Almindelighed pleie

¹) Noterne ere tilføjede af N. Nicolaysen.

²) Se Foren. Aarsber. f. 1866 s. 54 og Aarsber. f. 1867 s. 72.

at omfatte Gjenstandene for deres Passion, men Adgang til at bese dem er aaben for alle.

De Distrikter, hvori jeg især har færdes, er Id, Berg, Skjeberg, Rakkestad og Eidsberg i Smaalenenes Amt, dernæst, men i langt mindre Grad, Høland, Ullensaker, Næs og Skedsmo i Akershus Amt. Bønderne lytte altid med Interesse til, hvad man fortæller om Oldtiden og Oldsager, men ved selv kun lidet at berette; mange Gange har de endog ikke Begreb om, at de runde Jordhøie paa deres Eiendomme ere Værk af Menneskehænder; derfor maa man i Almindelighed selv søge, selv vandre omkring, hvor Lokalteterne forekomme et kyndigt Øie indbydende og lovende. Efter mine Erfaringer tror jeg, at Ingen endnu har gjort sig noget rigtigt Begreb om, hvilken Mangfoldighed af Oldtidsminder, der endnu findes i vort Land, saafremt det kan gaa an at slutte fra enkelte Egnes Forhold. Thi paa mange Steder i de ovennævnte Prestegjæld vilde Oldtidsmindernes Antal blive vanskelig at tælle. — Gravhøiene forekomme her i Almindelighed samlede i Grupper, men at ville bestemme en hel Gruppes Alder efter enkelte udgravede Exemplarers Vidnesbyrd har vist sig umuligt, da jeg gjentagende Gange har erfaret, at to Gravhøie, som har ligget umiddelbart ved Siden af hinanden og i sit Ydre seet aldeles ens ud, har indeholdt, den ene Gjenstande, der tilskrives den ældre, den anden Gjenstande fra den yngre Jernalder.

Hvad Udbyttet angaar, er Antallet af fundne Oldsager forholdsvis ringe. Gravfundene ere i disse Landsdele almindeligvis meget fattige. Men naturligvis gives der Undtagelser, hvorfor jeg ogsaa kan opvise smukke Fund fra begge Aldere, og især sidste Sommer har det lykket mig at finde enkelte udmærkede Gjenstande. — Ogsaa Sten- og Broncealderen har jeg søgt at faa repræsenteret, og Stenredskaberne tror jeg endog udgør den værdifuldeste og mærkeligste Del af min lille Samling. Enkelte af mine Numere fra Stenalderen udmærke sig særdeles, hvad Udstyr og Form angaar. Broncealderen har derimod kun meget svagt berørt ogsaa denne Del af vort Land; thi foruden den Halsring, som for nogle Aar tilbage fandtes i Nærheden af Frederikshald, og som nu er i

Universitetets Samling, en Paalstav fra Fretstad i Kraakstad samt to Celter, hvoraf jeg er i Besiddelse, kjender jeg ikke til noget Brøncealders Fund fra disse Egne. Denne Kulturperiode giver derfor ved sine overordentlig faa, men vidt adspredte Minder Anledning til endnu flere Gaader end Stenalderens Optræden i Norge.

Antallet af de Gravhøie, jeg har ladet udgrave i Sommeren 1868, er 125.

Til en nærmere Beskrivelse over de enkelte Fund og særskilte Gjenstande vil jeg derpaa i det følgende gaa over.

Min første antikvariske Reise i sidst forløbne Sommer gjaldt Nordens største Gravhøi, Raknahaugen i Ullensaker. Jeg saa den for første Gang for aldrig at glemme den, saa imponerende forekom den mig at være, og dog er den nu berøvet meget af sit fordums Udstyr. Tidligere skal nemlig dens Top have været kronet med en Ring af Bautastene, som nu tjene til Fjøs væg paa nærmeste Gaard. Men mægtige Trær voxte op for at erstatte dens Tab, dog Gravhaugens Eier kunde ikke heller lade den beholde denne sin Pryd. Træerne bleve fældte, og nu staar kun Stubberne igjen. Mig synes, at dette Mindesmærke maatte i særdeles Grad fortjene Foreningens Opmærksomhed, og derfor tillader jeg mig her at være dets Talsmand. Vistnok knytter ikke Sagnet det til nogen Personlighed, men Monumentets Størrelse beviser ligefrem den Betydning, det maa have havt for Datidens Folk, ligesom dets Navn, dets Beliggenhed paa Gaarden Hovins Grund og det umiddelbart tilgrændsende Gjøgervand synes at sætte Stedet i Forbindelse med Oldtidens Gudsdyrkelse. For nærværende Tid lod Høien sig forholdsvis let erhverve. Naar den da blev fredet og erstattet sine tabte Prydelser, vilde den ved sin Beliggenhed ved Gardermoens Exercerplads, hvor Ungdom fra næsten det hele Land samles, kunne blive et gavnligt Middel til at vække og udbrede Sandsen for vor Oldtid og dens store Minder.

Paa Gaarden Ljøgot, lige ved Raknahaugen, var ved Grustag af en temmelig anelig sex Alen høi, halvkugleformet Gravhøi Høsten 1867 fundet Oldsager, nemlig sex Perler, langagtige, af

rød Farve, tykke som en Lillefinger og saa haarde, at Finderen „maatte lægge dem i en Morter for at faa dem itu.“ Baade her og paa Hovin Gaard findes forresten mange Gravhøie, gravede og ugravede, af alle Størrelser. Paa Gjæstads Mark ligger ogsaa to smaa Gravhøie. Den ene lod jeg undersøge og fandt en Samling brændte Ben, men forresten intet, og da Tælen i Jorden endnu var altfor stærk, maatte jeg indstille videre Udgravninger. I den anden var foregaaende Høst fundet Sværd, Øx og Bidselmundbid, af hvilke Ting Finderen havde „smedet sig Knive,“ som han forsikrede mig vare meget gode.

Noget senere paa Sommeren forsøgte jeg, ligesom de to foregaaende Aar, min Lykke med den Mangfoldighed af Gravhøie, som findes paa Gaarden Garders Grund og østover. De bestaa næsten samtlige af rød Sand, og paa én Undtagelse nær, har der derfor kun været Rust at opdage i Høiene. Men denne Gang var jeg heldigere. I en fire Alen høi, temmelig flad Haug, som forresten ogsaa bestod delvis af samme røde Sand, men med enkelte Lag af Jord og med brændte Ben og Kulstumper spredte gjennem hele Haugen, fandtes liggende paa Auren uden omliggende Stene eller lignende Beskyttelse: 1) Et bøiet, tveegget Sværd¹ fra den yngre Jernalder; det var brudt i tre Dele, og Mellemstykket fandtes ikke paa Stedet; det indre Hjalt er betydelig baade længere og tykkere end det ydre, men begge ere prydede med riffede Sølvplader, samt paa de mod Klingen og Mellemkavlen vendende Fladsider med smukke og kunstige Slynnginger. 2) Et sjeldent Spyd,² udmærket baade hvad Form og Udstyr angaar; det er ogsaa sammenbøiet, har været 16 Tommer langt fra Falen til Odden og er 4 Tommer bredt samt temmelig tykt; paa Falen findes to Parerstænger, om man saa kan kalde det, anbragte; hele Falen og Parerstængerne samt et Stykke af Bladet er belagt med et ganske tyndt Sølvlag, hvori er indgravet forskellige Tegninger, noget ulige paa hver Side; paa den ene Kant ere Parerstængerne

1) Se fig. 6.

2) Se fig. 5.

rudede og belagte vexelvis med Kobber og Sølv; Spydet er temmelig godt conserveret; baade paa dette og paa Sværdet var Ornamenterne næsten ganske dækkede af Rust, men ved at banke med et spidst Instrument fik jeg denne til at springe af; dog er Yderhjaltet uforandret, da jeg frygtede for, at Mellenkavlen ikke skulde taale Slag. 3) En Øx af almindelig Sempelhed. 4) En Stigbøile. 5) En Jernring, maaske hørende til et Bidsel; saut nogle krumme Jernstykker, som sandsynligvis ere Levninger af en stor ødelagt Skjoldbule. Da den Høilagtes Ben fandtes aldeles adspredte, uden at hans Grav bar Spor efter tidligere Gravning, maa hans Slægt og Venner have opført hans Høi ved at sammenhobe den Jord, hvorpaa hans Baal var blevet reist; thi derved kan denne Sammenblanding af Levninger efter Ligbaalet med Sanden maaske forklares. Dog er den Mangel paa Veneration, som her var vist de jordiske Levninger, høist usædvanlig og mærkelig.

Paa Prestegaardens Mark i Skedsmo ligger en Samling af 16 Gravhøie, hvoraf jeg har ladet udgrave de 15. En var nemlig forvandlet til Poteteskjælder, ved hvilken Anledning man havde fundet mange store Ben, sandsynligvis Hesteben, samt to Stigbøiler og et Bidselmundbid, alt af Jern. De øvrige 15 Høie var rigtignok heller ikke urørte, men jeg lod forsøge alligevel. De var alle runde, 2—2½ Alen høie, men meget forskellige af Udstrækning. Ved Undersøgelsen fandtes de 8 at være allerede berøvede sit Indhold og saa omveltede, at ingen Iagttagelser kunde gjøres. De tiloversblevne 7 indeholdt som følger: No. 1. Strax i Kanten af Høien viste sig et sort Lag af Kul og Aske, som derpaa stadig tiltog i Tykkelse henimod Centrum, hvor det var omtrent en Alen mægtigt. Her midt i Høien laa en rund Sten, omtrent tre Fod i Diameter, ganske tilsodet, og omkring denne fandtes en stor Mængde Ben, hvoriblandt to Hestetænder. Paa Stenens Top laa en Spænde af Jern med dobbelt sammenklinket Plade til Remmens Befæstelse. Remmen har bestaaet af et Slags tykt Tøi, hvoraf nogle Smaastykker vare tilbage. Spænden er næsten tre Tommer lang og 1½ Tomme bred og hører til de, i norske Grave ikke almindelig forekommende, saa-

kaldte „bucles en fer“, der i sydligere Lande henføres til den ældre Jernalder, hvorfor den her omhandlede Gravhøj sandsynligvis kan henregnes til den samme Tidsalder. — No. 2 var dannet af Sand. I Midten laa paa et Lag Kul en Samling brændte Ben og blandt Kullene fem Klinknagler, omtrent en Tomme lange. — No. 3 var ligeledes af Sand. Brændte Ben laa ved Haugens Centrum i en liden Hob ganske ubedækkede, og ved Siden af dem paa hinanden en Hvæssesten med Remhul, en Pilespids, tveegget, lidt bøiet, men ualmindelig vel bevaret for Rust, samt et ubestemmeligt lidet Redskab af Jern, ganske frit for Rust, en Tomme langt og ligner nærmest et firarmet Anker; det har sandsynligvis været til at hænge, da Midtstammen er forsynet med Øie. — No. 4 var aabenbarligen ganske forstyrret, men ved Gravningen fandtes dog en enkelt skaalformet Spænde af Bronze med paasiddende Naal af Jern. Ved enkelt forstaaes her: med én Plade, modsat de med gjenembrudt Overlag. — No. 5 var ligesom No. 4 forstyrret, dog fandtes en Brikke af brændt Ler og et Haandsneldehjul af samme Stof. — No. 6 var af samme Karakter som No. 2, men Klinknaglerne vare syv i Antal. — No. 7 var den videste og høieste i Gruppen. Den laa længst mod Vest og indeholdt fem forskjellige Begravelser, en i Midten og fire i Yderkanterne. Hovedbegravelsen eller den, over hvem Høien egentlig var opført, laa temmelig nøiagtig i Centrum, dækket af fire store Stene. Benene laa i en Hob, og paatvers gennem denne var stukket en stor Sax af Jern. Over Aabningen mellem de fire Stene var lagt et Skjold, hvoraf nu kun en velbevaret Skjoldbule fra den ældre Jernalder var tilbage. I Høiens østligste Kant fandtes lige under Grønsværet en Samling brændte Ben samt nogle stærkt forrustede Jernsager. I Nordkanten var to Begravelser anbragte temmelig langt inde i Høien; ved den ene fandtes adskillige Beslag som til et Skrin f. Ex. Hængsler, dernæst en fire Tommer lang Krog af Jern til at sætte paa Skaft, en Kniv o. s. v., hvoriblandt et Redskab aldeles ligt det ubestemmelige fra Haug No. 3. Ved den anden laa to Pilespidser, en Hulkniv eller Krumkniv samt nogle andre smaa Jerngjenstande. I den vestlige Kant af Høien gjordes et

rigere Fund, og den her begravede var blevet meget vel betænkt af sine Efterladte. De havde nedsat et Skrin, som efter Beslagernes Stilling kunde sees at have været omtrent en Fod højt og en Alen langt og dets Sider $\frac{1}{3}$ Tomme tykke. Dette var fyldt med Aske, hvorved Beslagene kom til at bevare sin særskilte Plads, ogsaa efter at Træværket var forraadnet, og i Asken vare de medgivne Oldsager nedlagte i en bestemt Orden. Beslagene bestaa af: to Hængsler af bøiede Jernstænger, to Haandtag, en Ring med Krampe til Laaget, fire Hjørnebeslag sandsynligvis for Bunden, to kunstigen arbejdede Fæster til en Rem, der rimeligvis skulde hindre Laaget fra at falde for langt tilbage, naar det aabnedes. Desuden en Laas, som maa være af Interesse, og en dertil hørende meget smuk Nøgel af Bronze. Skaaret er forholdsvis lidet, men Haandtaget er omtrent to Tommer langt og en Tomme bredt, forestillende fantastiske Drageslyngninger. Midt paa Bunden af Skrinet var lagt to skaalformede dobbelte Spænder med iflettede Sølvttraade. De laa med Aabningerne mod hinanden og skulde tjene som Gravurne, thi mellem dem laa de brændte Ben. I den ene Spænde er Naalen ganske bevaret, i den anden var den derimod afreven. Spænderne var vel indhyllede i Næver. Omkring dem var lagt i Ring sex forskelligfarvede Glasperler. To Tommer over de skaalformede Spænder laa en mærkelig Brystnaal¹ af flad rund Form, temmelig massiv og med baade ualmindelige og sjelden smukke Graveringer, holdte i ren Stil, modsat den yngre Jernalders i Almindelighed overlæssede Ornamenteringsmaade. Desværre savnes i Centrum et rundt indfattet Stykke, som sandsynligvis har været af Rav; thi da Spænden bærer Spor efter Ilds Paavirkning, kan et saadant lettest tænkes smeltet. Ved denne Spænde laa en Sax og et Knivblad, begge af Jern og særdeles vel bevarede. Noget høiere, rimeligvis paa Skrinets Laag, var lagt et 25 Tommer langt tveegget Redskab af Jern med Fal til Skaft. Falen er tyk og kort, danner en Vinkel med Bladet, og slutter ikke ganske sammen. Lignende Redskaber findes hyppig i vore Grave

¹) Se fig. 4.

fra den yngre Jernalder (sml. Foreningens Aarsberetn. f. 1867 S. 36 No. 11). Ved denne Gravhøi er altsaa at bemærke, at ikke alene flere Begravelser fra den yngre Jernalder fandtes i én Høi, men at en Høi, opført i den ældre Jernalder, er bleven gjentagende Gange benyttet i hin senere Periode.

Nogle hundrede Skridt nordenfor denne Gruppe ligger paa et Fladjæld endnu en Samling Gravhøie, men hvormange af disse jeg end lod undersøge, kunde jeg dog ikke finde andet end Kul, og det selv om Høiene aabenbarligen vare urørte. Den største i Gruppen, anlagt paa en fremspringende Fjeldpynt, sparede jeg dengang formedelst dens imponerende Beliggenhed og den skønne Udsigt, man havde fra dens Top. Men da disse Gravhøies fælles Indholdsløshed forbausede mig, reiste jeg senere paa Sommeren atter op og lod ogsaa den ransage; men den var ligesaa fattig som de andre. Bygningsmaterialet var stor Sten, som ved Høiens Centrum viste sig stærkt sodede, men intetsteds var noget Spor efter Mennesket at opdage. Haugen blev restaureret. Paa forskellige Steder har jeg bemærket denne gaadefulde Tomhed i Gravhøie. Den naturligste Forklaring maa vel være, at enten deres Bestanddele eller deres Beliggenhed i særdeles Grad har virket fortærende paa saavel de brændte Ben som de forresten nedlagte Gjenstande.

Ogsaa i Syd for de ovennævnte 16 Høie, adskilte fra disse ved et opdyrket Stykke Jord, ligger en Række Gravhøie, men som samtlige ere forstyrrede, nogle ved Grustag, andre ved at være blevene forandrede til Kjældere, Fjøs og lignende.

Paa Asakmoen under Gaarden Asak i samme Prestegjæld findes talrige Gravhøie, hvoriblandt ogsaa enkelte Langhauger. De ere dannede af Sand og Sten, og deres Høide er gjennemsnitlig fra to til tre Alen. Paa dette Sted har ikke jeg gravet, men ved Grustag er gjentagende Gange gjort Fund fra den yngre Jernalder.

Paa en Plads under Gaarden Sandbakken i samme Prestegjæld opdagede jeg paa Toppen af en Gjærdestør en Stenøx med Skaftul og omtrent fire Tommer lang. Den er sleben ved Eggen,

men forresten af almindelig Form. Den blev funden ved Markarbejde, og da Finderen ikke forstod mere, end at det var en underlig Sten, hængte han den op paa Gjærdet til Forbifarendes Betragtning.

En anden Stenøx, med Hensyn til Længde og Form vistnok enestaaende her i Landet, blev opdaget ved Rodhugning af et Træ paa Lørenskoven i Skedsmo. Den er omtrent 15 Tommer lang, men ganske smal samt buet og rund og glat som en Elgetak.¹ Skafthullet er anbragt saaledes, at $\frac{2}{3}$ af Øxens Længde er nedenfor, $\frac{1}{3}$ ovenfor samme. Hvortil et saadant Redskab har været anvendbart, er ikke let at forstaa. I sin Form ligner det nærmest en af de moderne saakaldte Californiehakker. Stenarten er Skifer.

Som bekjendt finder man i Gravhøie fra den yngre Jernalder meget hyppig anvendt Kleberstens Skaaler som Gravkar til den døde brændte Ben. Og denne Slags Gravkar findes ikke alene i de Egne, hvor Klebersten af Naturen forekommer, men næsten overalt i Landet, hvilket Fortegnelsen over Gravfundene beviser. Man kan deraf slutte, at Skaaler eller Gryder af Klebersten hørte til de almindelige Husgeraad i hin Periode; thi som oftest bleve de i Hverdagslivet anvendte Husholdningskar ogsaa benyttede til Gravkar, hvilket man kan se f. Ex. af det tykke Lag Sod, som stadig findes paa Gravurnerne, hvad enten de ere af Metal, Ler eller Sten. Men naar nu, formedelst Kleberstenens indskrænkede Forekomst, et enkelt Brud skulde forsyne et større Distrikt, maatte Fabrikationen af slige Kar sammesteds give Anledning til en begyndende Industri, hvis Produkter blev Gjenstand for Handel og Omsætning.² Thi ihvorvel der naturligvis for hin fjerne Tidsalders Vedkommende kun kan være liden Tale om nogen Arbeidets Fordeling, er det dog rimeligere, at øvede Arbeidere overtog Fabrikationen, end at hver Mand selv skulde have arbejdet de Kar, han behøvede til sin Husholdning. Dette bestyrkes ogsaa ved

¹) Se fig. 2.

²) Jfr. Aarsber. f. 1867 s. 91.

den Færdighed, hvormed mange af disse Kar sees at være arbejdede. Hvorfor man aldrig har opdaget Ruiner efter saadanne Værksteder kan forklares derved, at da Klebersten i Middelalderen blev et saa almindelig anvendt Bygningsmateriale, fortsattes naturligvis i Almindelighed Driften af de samme Brud, som benyttedes i Hedenskabets Dage, og derved gik alle Bruddets gamle Minder tilgrunde; thi den nye Driftsmethode maatte forandre dets hele Karakter.

Sidste Sommer tror jeg imidlertid at have været saa heldig at opdage et saadant Brud, der ganske har bevaret sit antike Præg, og da denne Opdagelse maa have særdeles Interesse, vil jeg tillade mig at give en lidt omstændelig Beskrivelse over samme. Den første Underretning om Bruddet erholdt jeg af en Tømmermærker, der gav en saa lokkende Beskrivelse derover, at jeg selv reiste didop for at tage Stedet i Øiesyn. En Mil eller halvanden i S. O. for Aarnæs Jernbanestation paa Romerike findes en liden Hytte, Folvelsæteren kaldet. Den ligger i en aldeles øde, men ganske romantisk Egn, hvilket i de sidste Aar har gjort Stedet til et yndet Maal for Prestegjældets Ungdoms Skovture o. s. v., til liden Baade for dets historiske Mindesmærker. Rundt omkring Hytten ser man talrige Beviser paa den Virksomhed og det Liv, her engang maa have hersket. Nu er en Eremit med en Flok Geder Stedets eneste faste Beboere. Aasryggene ere paa mange Steder helt gjennemskaarne af Gange, 8—12 Alen brede og med som oftest lodrette Sider. Et Sted kommer man gennem en to Alen lav Aabning ind i en udhugget Hule med rundhvælvet Loft. Den bestaar forresten af to Afdelinger, er sex—syv Alen høi og temmelig vid. I denne Hule stod indtil for to Aar tilbage flere udhugne Søiler, i Toppen udhulede som en Skaal. Naar man nemlig havde tilhugget en rund Søile, udhulede man den i Toppen og skar det Stykke af; saa var et Fad næsten færdigt. Derpaa udhulede man et næste o. s. v., saa lang Søilen var. Men da dette mystiske Sted især havde tiltalt de besøgende, og Kleberstenen her var lettest tilkommelig, var disse Søiler lidt efter lidt blevne nedhuggede til Klokkelod og lignende. Omtrent 20

Alen søndenfor Hulen er en rund Brønd, udsprængt i Klippen. Den er tre Alen i Diameter, men Bunden kunde ikke naaes med en 15 Alen lang Stang. Jeg benævner den Brønd, fordi den var til Bredden fyldt med Vand, men forresten mindede den meget om Nedgangen til en Schakt. Mindre Arbeider sees at være foretagne paa mangfoldige Punkter i Nærheden. Midt imellem alle disse Udhugninger eller Brud ligger en meget vid, fladstrakt Bakke eller Forhøining, som udelukkende bestaar af Skav eller saadanne smaa Fliser, som afhugges og afskjæres Kleberstenen, naar den skal tildannes. Ved anstillede Gravninger i Bakken fandtes talrige Brudstykker af Kleberstens Skaaler af samme Dimensioner som de, man finder i Gravhøiene, men ingen Brudstykker af andre Kleberstens Ting. Ei heller stødte jeg paa Blokke eller større Stykker. Derimod fandtes flere Hvæssestene samt nogle Jernstykker, ligesom Eremiten fortalte, at han ofte havde fundet Knivblade. Desuden stødte vi engang paa en Samling Slag; følgelig har ogsaa en Smidie været anlagt paa Stedet. Hvæssestenene og nogle halve Exemplarer af Urner tog jeg med mig som Prøver. Først i de sidste Aar er Kjendskabet til Følvelsæterens Mærkværdigheder bleven udbredt mellem Bygdens Folk. Da Eremiten bosatte sig der, var Stedet ukjendt, fortalte han; da stod alt endnu urørt og mosbegroet og havde paa ham gjort Indtrykket af et stort, pludselig forladt Verksted. Ingen Vei uden Gangstier fører ned til Bygden, intet Sagn lever længer paa Almuens Læber om dette mystiske Sted, som dog maatte kunne give Folkefantasien saa rigt Stof, derfor tør jeg med desto større Sikkerhed henføre dets Levetid til Hedendommens Dage. Dets Udslættelse af Folkets Erindring bliver da lettere forklarlig, idet det kun deler Skjebne med de fleste andre Mindesmærker fra samme Tidsalder.

Mit næste Arbeide var at finde de nærmeste Gravhøie nede i Bygden, for at undersøge, hvorvidt de ikke skulde indeholde Kleberstens Urner. I den første Haug, jeg lod grave, nemlig paa Runden Gaard, fandtes ganske rigtig en ualmindelig vel arbeidet Urne af hin Stenart. Den var rund, otte Tommer i Diameter

tykkest i Bunden, men blev jævnt tyndere op imod Kanten, der dannede en hvælvet, udoverbrettet Ring. Urnen var desværre knust, da jeg fandt den, men dens Form kan derfor lige let bestemmes. Den indeholdt brændte Ben, hvorpaa laa et to Tommer langt Rør af Bronze, omgivet med Fletværk af Broncetraad, og 5 Glasperler. — Ogsaa i en Høi paa Husmo Gaard fandt jeg en Kleberstensurne med brændte Ben, ovenpaa hvilke laa en hel, dobbelt skaalformet Spænde og Midtpartiet af en enkelt do. Ved Siden af Urnen fandtes et Øxeblad af almindelig Form. — Paa Bjarke Gaard var foregaaende Sommer i en Gravhøi fundet en Kleberstens Skaal med Jernhadde og 12 Glasperler, som Børnene havde faaet. — Af disse tre Exempler kan man se, at Egnens Folk bevisligen har havt Kleberstens Huskar i hin fjærne Tid, da Gravhøiene bleve opførte, og hvad er da rimeligere, end at disse Gravurner skriver sig fra hint Brud?

Paa Runden Gaard lod jeg desuden undersøge forskjellige andre Gravhøie, nemlig: No. 2 var lav og dannet af Jord og laa i den dyrkede Mark. Paa et tykt Lag Kul laa i Midten en Hob brændte Ben, en Klump Glas og en Glasperle. — No. 3 var en langagtig Høi, i hvis Midte fandtes de brændte Ben tilligemed nogle stærkt forrustede Jernstykker. — No. 4 var ogsaa temmelig lav, men rund. De brændte Ben dannede en liden Hob midt i Høien; mellem dem fandtes et halvt Haandsneldehjul og to Glasperler. — Tre andre Høie, som jeg lod udgrave paa denne Gaard, indeholdt foruden brændte Ben intet. — Disse ovennævnte 8 Gravhøie laa i en Halvcirkel i Nord, Øst og Syd for en mægtig rund Høi, hvis Top var jævnet og beplantet til Lysthus, hvorfor den ikke skulde udgraves. Det samme er Tilfælde med to andre temmelig anselige Gravhøie paa denne Gaard. De ligge ved Glommens Bred og er bevoxede med store Graner. Den ene kaldes Brudehaugen, fordi den skal være opført over en Kvinde, der døde paa sin Bryllupsdag.

Paa den nærliggende Hinden Gaard findes to af de mægtigste Gravhøie, jeg har seet. De ligge i Nærheden af Glommen omtrent 50 Skridt adskilte fra hinanden. Den største er aldeles

halvkugleformet og skal bestaa af tre Maal Jord. Den besaaes med en Tønde Havre og er fuldstændig urørt. Den anden er noget mindre og paa to Sider lidt udgravet til Veifyld. Dens Stof er Ler og Sten. Fra Østkanten af denne Høi gaar en Række flade Stene omtrent ti Alen østover. Nogle Alen nordenfor den sidstnævnte ligger en Gravhøi af Middelsstørrelse (3—4 Alen høi) og tilsyneladende urørt. En fjerde stor Høi hørte tidligere til denne Række, men den blev for nogle Aar siden udjævnet, og da fandtes „en hel Del Jernskrab og lidt grøn Messing,“ alt liggende paa en stor flad Stenhelle, som nu danner Skorstenspladen i Gaardens Bryggerhus. I Hindens Udmark eller Hage ligger en Klynge af fem Gravhøie, alle runde og omtrent fire Fod fra Bunden til Toppen. De havde alle Fordybning i Overfladen, men jeg lod dem alligevel gennemgrave, — dog fandtes intet.

Derimod gjorde jeg paa Gaarden Arnestad et særdeles smukt Fund fra den yngre Jernalder. Høien laa ganske alene i Gaardens Indmark. Den var meget anelig, over sex Alen høi og dannet af Ler. Inde i Høien fandtes rigtignok ogsaa enkelte store Stene. Paa Bunden laa en Mængde Ben, rimeligvis Hesteben, desuden den hølagnes egne i en Hob. Rundt omkring disse laa, adskilte fra hinanden og uden nogen synbar Orden: 2 tveeggede, i en Halvcirkel bøiede Sværd; 2 Øxeblade af ulige Form, det største er særdeles velformet; 2 tolv Tommer lange Spydspidser, med meget trange eller smale Piber for Skaftene; 2 Bidselmundbid; 2 Stigbøiler; en Spore, paa hvis Braad er dannet en ottekantet Kugle; 3 Pilespidse ved Siden af hverandre; 2 Knivblade, med hvilke det samme var Tilfældet. Gjenstandene ere temmelig forrustede, men forresten ganske vel bevarede, hvad Formerne angaar.

Paa Klokkergaarden i samme Prestegjæld fik jeg kjøbt en 4½ Tomme lang, meget velformet Stenøx med Skaft hul. Den var for et Aar tilbage funden i Jorden sammen med en anden, noget simplere tildannet Stenøx, som nu var forkommen.

Paa Gaarden Bjærke findes tre prægtige Gravhøie ved Siden af hverandre. Den ene er udgravet til Kjælder, ved hvilken Lei-

lighed blev fundet adskillige Rariteter, som en Doktor i Bygden tog i Forvaring, med Undtagelse af Balansen til en liden Vægt, som Høiens Eier selv beholdt, og som nu blev overladt mig. De to andre ere bevoxede med nogle Kjæmpefuruer og derved synbare paa lang Afstand; men jeg maatte gjerne grave, dersom jeg blot ikke skadede Træerne. Dog, da dette var en Umulighed, blev de sparede til en anden Gang. Derimod lod jeg udgrave fire smaa Gravhøie, beliggende paa en Sandmo lidt vestenfor de tre store. Kul og brændte Ben dannede i alle et Lag ved Høiens Midte; men foruden nogle Klinknagler fandtes intet. Ved Markarbeide var samme Sommer fundet en sex Tommer lang Spydspids af Flint, som nu er i min Samling.

Paa Gaarden Valstad øvre i samme Næs Prestegjæld ligger en Mængde Gravhøie, vistnok over 100 i Antal, alle af omtrent samme Middelsstørrelse, 3—4 Fod fra Bunden til Toppen. Mange vare opgravede, hvorved jeg kunde se, at Høienes Indre i Almindelighed var dannet af Sten; udenpaa var de derimod alle dækkede med Jord, men om noget Fund vidste Ingen at fortælle.

Paa Gaarden Funden ligger langs Elven ved Funfossen fem Gravhøie, hvoraf to saakaldte Danserhaug (med Grøft omkring). Disse to og en af de andre lod jeg udgrave, men foruden Kul fandtes intet, hvorfor de Forsænkninger, de alle havde i Toppen, maatte være Minder efter tidligere grundige Gravninger.

I en Myr paa Gaarden Fjuk, Nabogaard til Aarnæs Jernbanestation, er gjentagende Gange fundet Vaaben af Flint, saaledes sidste Sommer en tolv Tommer lang tveegget Spydspids. Men man havde altid fornøiet sig med at slaa Ild med dem, saaledes at da jeg kom til Gaarden, kunde blot enkelte Brudstykker skaffes tilveie. Paa samme Gaard ligger ogsaa langs Glommens Bred nogle Gravhøie. I en af disse var ved Jordtag sidste Vaar fundet en rund flad Sølvspænde, som imidlertid strax var bleven omstøbt til Knapper, „da heldigvis en Sølvsmed netop var paa Gaarden!“

I Aremark ved Asperens Nordende findes paa Gaarden Grøtmaal eller Griotmål en særdeles velbygget Gravhøi af Sten. Dog er den saavidt jorrdækket, at den om Sommeren er grøn. Høien

er omtrent fem Fod høi, og har den mærkelige Særegenhed, at mod hvert Verdenshjørne stikker en flad horizontal Sten frem af dens Sider omtrent en Fod over Jordfladen, og under hver af disse Steder udmunder en Rende fra Høiens Gravkammer. Paa den anden Side af Søen ligger paa Toppen af det steile og høie Fjeld, „Døhatten“ kaldet, en stor Stenrøs, som i Sagnet sættes i Forbindelse med Høien paa Griotmål. Da Sagn paa denne Kant af Landet hører til Sjeldenheder, tillader jeg mig at meddele det her. I Høien rugede engang en Drage paa Guldæg. De fire Aabninger var hans Udkigshuller, naar han speidede efter Rov. Men hver St. Hans Nat og hver Julenat fløi den over Søen til Døhat. Aspr, som var den første, der ryddede Egnen, blev meget besværet af Dragen, og besluttede derfor om muligt at dræbe den og røve dens Skat. En St. Hans Nat satte han sig op paa en sort Hest og red til Høien. Da nu Dragen kom flyvende tilbage, skjød han den med en gloende Pil, saa den faldt ned i Søen og har siden aldrig været at se. Men i Høien laa tre Æg af Guld. Den er virkelig ogsaa aabnet og fremviser et smukt lidet firkantet Gravkammer, som hensætter Høien til den ældre Jernalder, og som i Størrelse og Bygning aldeles ligner det ene af dem, jeg 1866 aabnede paa Østby i Rakkestad.¹ Da Aspr var død, vilde ingen Hest trække hans Lig. Man fandt da paa at spænde Bukke for Vognen, og de sprang afsted henover Eiendommen til det Fjeld ved Siden af der, hvor Dragens Høi ligger. Længer vilde ikke heller de trække. Man besluttede derfor at begrave Liget her, men, da Grunden var Fjeld, blev i Stedet for Grav to svære Heller lagte paa Kant mod hinanden over Aspr. Ogsaa disse Heller vises endnu. Efter ham har Gaarden Aspestrand faaet sit Navn, og af denne er Griotmål en Del. Ved Strandbredden paa Aspestrand blev i Sommer fundet en Spydspids af graa Flint. Den har en meget udpræget Spydform, er 4 Tommer lang, og nu i min Samling.

I Asperen ligger to smaa Øer, som kaldes store og lille

¹) Se Aarsberetn. f. 1866 S. 56.

Troldhat. Paa Østkysten af store Troldhat findes to Stenrøse, hver med et aabentstaaende, firkantet, 18 Tommer stort Gravkammer, hvis Dækstene ligger ved Siden. Hver Væg saavel som Bunden i begge Kammere dannes af én Sten. En Aremarkning, som skydsede mig, fortalte, at han gjerne skulde vise mig 50 slige Røser paa Fjeldene i Omegnen, men alle med aabnet Gravkammer. Jeg har selv paa Jagtture mange Gange stødt paa lignende Røser i alle Distrikter rundt Frederikshald. De har i høi Grad forbauset mig, thi de ligne ikke almindelige Gravhøie, men ere anlagte oppe paa Fjeldene, og alle ere aabnede, uden at Nogen ved af hvem, eller hvad som er fundet. Naar i en Samling Gravhøie alle befindes aabnede, har jeg tænkt mig, at dette maatte have sin Grund deri, at i hver Høi var fundet noget, der fristede Nysgjerrigheden til Fortsættelse. Ligesaa med disse Røser. Havde de ikke indeholdt noget, vare de ikke samtlige blevne aabnede, men dette maa i alle Tilfælde være skeet for meget lang Tid siden, efterdi ethvert Minde derom er udslukket. Paa Bisseberg i Ingedal lod jeg udkaste en saadan Røs, som tilsyneladende var urørt, men som, uagtet den blev aldeles borttaget, dog ikke gav Anledning til nogen Iagttagelse. I Enningdalen besaa jeg tre, beliggende tæt ved hverandre, med Dækstenene endnu over Gravkammerne, men da Røsene vare udkastede lige ned til disse, maatte nødvendigvis ogsaa Dæksstenene være blevne tagne op og atter paalagte, thi da jeg lod dem fjærne, fandtes Kammerne aldeles tomme. At ville henføre disse Oldtidsminder til en ældre Periode, end Jernalderen, maa visselig kaldes meget problematisk, og jeg vil ingenlunde paastaa noget saadant. Imidlertid, de ere ganske særegne og mærkelige; derfor kan de berettigede til at udtale en saadan Tvivl.

Foruden Høien paa Griotnål har jeg i Aremark opdaget nogle Gravhøier paa Fladeby. To ligge paa Østsiden og sex paa Vestsiden af Landeveien, desuden to længere i Vest nede ved en Myr. Før var her flere Gravhøie, men ved Anlægget af den nye Kongevei blev adskillige benyttede til Veifyld. I enkelte af disse var fundet „gammelt Jernskrab.“ Faa Skridt vestenfor ve-

stre Fosbys Huse laa en enkelt urørt Rundhøi omtrent 5 Fod høi, helt igjennem bygget af Sten, som Bønderne paastod var Søsten fra Aresøen, beliggende omtr. 100 Alen derfra. Alle Stenene vare nemlig runde og lysfarvede. I Høiens Midte fandt jeg Kul og Ben fladt udbredte, men forresten intet. Nord ved Fosbydelet i Fladebyholtet ligger ogsaa to Gravhøie, men med betydelige Forsænkninger i Toppen.

I min Aarsberetning fra ifjor findes en stor Urigtighed, som bedes undskyldt, da den er indkommet ved en Misforstaaelse fra min Side. Betræffende Oltidsminderne paa Lundestad i Bergs Sogn sagde jeg nemlig, at til dem kunde jeg ingen Spor længere finde.¹ Jeg havde søgt overalt undtagen i den Udkant, hvor de virkelig findes. Sidste Sommer kom jeg imidlertid atter did ud, og maa nu bede min tidligere Udtalelse rettet derhen: paa Pladsen Lund findes fremdeles den store Bautasten paa Grændsen mod Torpum Gaard, desuden de to Stensætninger, men med store udgravede Fordybninger i Midten; desuden en Mængde Gravhøie baade paa Lundestads og Torpums Mark. De strække sig fra Toppen af den Høide, hvorpaa Bautastenen staar, og østover lige hen til Gaarden Klokkerrød, hvor Rækkerne afsluttes med en meget stor Gravrøs. Nogle Gravhøie ligge ogsaa paa Bergs Prestegaards Grund, paa et Engstykke, der stikker ind i Lundestads Mark. Gravhøiene ere størst paa Høiden, men mange ere udgravede og „enkelte sees at have havt Gravkammere i Midten.“ Gravhøiene paa Sletten og paa Prestegaardsjorden ere ganske smaa, i Almindelighed en Alen høie. Jeg lod som Prøve udgrave én, som helt igjennem bestod af Rødsand og Smaasten, men foruden Kul fandtes intet. Til Sommeren haaber jeg at skulle kunne nærmere undersøge alle disse Lundestads Mærkværdigheder.

Ingedals Kirke, Annex til Skjeberg, nævnes ikke i N. Fornlevninger. Den er en Graastensbygning af nogenlunde samme Form som Bergs Kirke. Den er Lovekirke, men forresten har jeg ikke kunnet opdage nogen Mærkelighed ved den, uden at et

1) Jfr. Forening. Aarsberetn. f. 1867 S. 73.

Menneskehoved findes udhugget i en Sten i den søndre Væg, ligesom paa saa mange andre af de nærmeste Kirker. Ved Kirken findes paa en Udmark under Bakke Gaard en Samling af ualmindelig smukke og velbevarede Gravhøie, som jeg næsten samtlige har ladet udgrave. Midt i Gruppen ligger to mægtige Høie, den ene sex, den anden fem Alen fra Rod til Top. Ved den største skulde Ingedal Kirke have lagt; men efterat Grundmuren tre Gange fandtes flyttet didhen, hvor den nu staar, maatte man falde tilføie og bygge den der.“ Gravhøienes Antal er 25. Naar undtages de to store og en Langhøi ere samtlige de andre forsynede med en saakaldet Fodkjæde eller Ring af ovenpaa flade Stene, som ere saa meget nedgravede i Jorden, at Overfladen netop ligger i Høide med Græstorven. Fodkjæde flatterer altid meget en Høi. Den giver den en bestemt afgrændset og udpræget Holdning og Karakter fremfor almindelige Gravhøie. Enkelte i denne Gruppe ere desuden omgivne med Grøft, som har bevaret sin Karakter i en mærkelig Grad. Den største Høi bestod af Jord og store Stene og var ligesom stensat i Bunden. Da Høien blev bygget, havde man først dækket den runde Tomt med Sten og deroftenpaa kjørt Jord sammen. To Gange fandt jeg en Samling brændte Ben, men foruden et Stykke Flint fandtes ingen Oldsager. I den næststørste fandtes tre Fod under Toppen tvende særdeles smukke Broncefibulaer, belagte med Sølv og med lange Spiraler, desuden en fire Tommer lang Haarnaal af Bronze med udarbejdet Hoved. Stykker af Tøi hæfte endnu ved baade de to Spænder og ved Naalen. Ved disse Oldsager, som altsaa henføre Høien til den ældre Jernalder, fandtes imidlertid ingen Ben eller andre Spor til Begravelse, men vel noget sort, fed Jord. Ei heller paa noget andet Sted i Høien saaes Spor til Ben. Langhøien ligger vestligst i Gruppen, og bærer Vidnesbyrd om Gravning paa Midten, hvorfor jeg endnu ikke har rørt ved den. Den nærmeste Høi i Nord for den største indeholdt et tykt Lag Kul, en Hob Ben, fem Klinknagler med store Hoveder og en firkantet Brynsten. I Vest for den største lod jeg udgrave fem. I én fandtes kun Kul og Ben og nogle Klinknagler. I en anden laa i

Midten Kul og Ben, men omtrent tre Fod søndenfor Benene, stod støttet af en stor og en mindre Sten en Urne af brændt Ler, sex Tommer høi og fire Tommer bred. Den er tykkest paa Midten og tager derpaa af ligemeget baade mod Bunden og Aabningen. Den er prydet med Streger, Punkter samt smaa Ringe, og i det Hele er dens Ornamentering lidt ualmindelig. Urnen er ganske konserveret. Den var fyldt med brændte Ben, og paa Bunden laa en Kugle af brændt Ler, en Tomme i Diameter og gjennemboret med et konisk Hul. I en tredie Høi fandtes et tykt Lag Kul og en Hob Ben, et stærkt forrustet Jernspyd og en Brynsten, Halvdelen af et Haandsneldehjul og nogle Klinknagler. En fjerde Høi bestod af saa mange uordenlige Lag og Striber, at den sandsynligvis havde været udgravet tidligere. Den femte var en Høi af Jord og enkelte store Stene. I den fandtes en tre Tommer lang, lidt oval Granitsten med to indgravede Rænder, der skjære hinanden under rette Vinkler, maaske et Vægtlod. Den laa lidt østlig i Høien, ligesaa var Kul og Ben paa en noget uordentlig Maade blandede om hinanden, hvorfor det ikke er nogen Umulighed, at Høien tidligere har været gravet. Af nogle Høie i Syd for den største indeholdt: 1) et ualmindelig tykt Kul-lag, hvori nogle Klinknagler; Benene dannede en Hob i Centrum, desuden fandtes nogle ubestemmelige Jernstykker og en net liden Hvæssesten med Remhul. — 2) Kul og brændte Ben samt nogle Klinknagler. — 3) 29 Klinknagler foruden Kul og Ben. — 4) indeholdt foruden Kul og Ben intet. — 5) indeholdt Kul, en Hob Ben og nogle Jernstykker. 6) do. 7) do. — Desuden var der enkelte Høie, hvori vistnok Kul, men hverken Ben eller andre Gjenstande kunde opdages.

Ogsaa ved Bakkegaardens Huse findes nogle Gravhøie af Middelsstørrelse. I en var for nogle Aar tilbage fundet en Lerurne med Ben. I en anden fandt jeg en bøtteformet Lerurne, simpel og tyk uden Ornamenter, men dannet af Sand saa grov som Smaasten. Urnens øverste Halvdel opløste sig, men den nederste er ganske bevaret. Foruden Ben indeholdt den intet. Samtlige disse mindre Gravhøie paa Bakke var dannede af Jord

med enkelte Stene indeni og stærkt tørvklædte, og hvad deres Ydre angaar, rene Pragtexemplarer. Efter Udgravningen blev de alle restaurerede.

Paa Nabogaarden Bisseberg søndre fandtes indtil for nogle Aar tilbage over 30 Gravhøie af samme Karakter som de paa Bakke. Nu ere alle udjevnedede paa én nær, som imidlertid efter Bestemmelsen snart skulde følge sine Brødre. Efter Fortælling fandtes i dem alle itubrændte eller møre Stene. I én var desuden fundet en Urne af Ler, i en anden en otte Tommer lang, firkantet Brynsten „af særdeles god Kvalitet.“ Omtrent 100 Skridt i N. Ø. for Bissebergs Huse sees en oval Ring af Stene, hvis længste Diameter er sex Alen. Paa nærmeste Aas mod Øst fandtes to store Stenrøser, hvoraf jeg lod udkaste den ene, uden at noget mærkeligt blev at iagttage.

Paa Pladsen Kasa under Mellem Bisseberg findes tre Stensætninger, en med otte og to med syv Stene. Disse ligge aldeles i en Ødemark paa en liden, lyngbegroet Sandmo. Jeg lod grave i dem alle, men kunde intet opdage, uden at Sanden hist og her var maaske noget sort.

Ogsaa paa Mellem Bisseberg findes adskillige Gravhøier og to Stenrøser. Kjæmperøsene kaldet.

Paa Bakke erholdt jeg en Øx af Sten med Skafthul og almindelig Form.

Paa søndre Bisseberg havde i tyve Aar en Stenøx været benyttet som Vævtvingde. Jeg fik den imidlertid udleveret. Den er sleben helt over, stærkt buet, særdeles vel arbeidet, fem Tommer lang og af lidt ualmindelig Form. Sammesteds var ogsaa fundet et paa to Sider takket, fladt Redskab af Flint, 5—6 Tommer langt, men det var desværre nu forkon.met.

Ved at betragte et Grøftarbeide paa Mellem Bisseberg fik jeg pludselig Øie paa en Flintespids, som stak lidt ud af Grøftens ene Kant, og til min store Glæde trak jeg frem en 4½ Tomme lang, prægtig Spydspids af brun Flint. Paa denne Gaard var for nogle Aar siden fundet en syv Tom. lang, sleben Øx eller Kile, (uden Skafthul) som jeg ogsaa erholdt. Paa Nabogaarden Syver-

stad var forrige Sommer fundet paa en Gang tre Flintredskaber, som af Finderen var overantvordede Skydsskafferen paa Øistad Station for af ham at blive bragte til Kristiania. Deres senere Skjebne kjender jeg ikke. — Senere blev samme Sommer fundet en Kuiv eller stor Spydspids af Skifer af den i Aarsberetning for 1866, p. 99, No. 42 omtalte særegne Slags af Stenoldsager. Nu er kun et tre Tommer langt Stykke af Odden bevaret og i min Samling.

Denne Egn frembyder saaledes en efter vore Forhold ualminde-
delig og forbausende Rigdom paa Stenoldsager. Den Spydspids, som jeg var saa heldig at opdage, fandtes i en liden Dal mellem to Fjelde, liggende i horizontal Stilling omtrent fire Tommer nede i Leren, som igjen dækkedes af et nogle Tommer tykt Muldrag.

Paa Hjelmstad, som ogsaa er en af Nabogaardene, fandtes en stor Brynsten, muligens fra Stenalderen, samt en „Celt af Bronze,“ uden Øre, to Tommer lang og særdeles vel bevaret.

Paa Gaarden Vig østre, Bergs Sogn, findes nogle Gravhøie af omtrent fem Fods Høide. Ved Jordtag i den ene fandtes Sommeren 1860 to store horizontale Stenheller, adskilte fra hinanden ved fire mellemliggende Hjørnestene, og mellem Hellerne stod fire smaa Lerurner, som imidlertid strax bleve knuste „forat faa Sølv-
pengene,“ som de skulde indeholde.

Paa Iddesletten ved Frederikshald findes en stor Mængde Gravhøie. Saaledes har jeg paa Gaarden Nordbø fundet otte smaa, beliggende paa et Fladfeld lidt østenfor den i N. Fornl. S. 1 omtalte store Høi. Af disse otte lod jeg udgrave to, hvori mellem nogle Stene laa en Hob brændte Ben; forresten intet. Hin store Høi blev udgravet for mange Aar tilbage, og da fandtes nogle Urner med Ører, som skulle være sendte til Kristiania. Høien bestaar af store Stene, men er dækket med Jord.

Paa Gaarden Vold har jeg opdaget foruden to meget store Gravhøie (5—6 Alen høie) omtrent tyve smaa, dels runde, dels lange. De to store er urørte, hvorimod alle de smaa eller næsten alle bære Spor efter Gravning. Gravhøierne er anlagte dels paa Toppen, dels paa den mod Syd skraanende Side af en Høide-

strækning, som i sydøstlig Retning naar fra Ødebergs Husebygninger hen til Bygdeveien mellem Id og Tistedalen. De to store ligge umiddelbart ved Siden af denne Vei, og fra deres Top har man en vid Udsigt over Iddeletten med Gaarden Hov og over Iddefjorden. Vandrer man herfra over til „lille Iddelette,“ finder man næsten hele den Aasryg, som adskiller den fra store Iddelette, opfyldt med Gravhøie. I én, som er aabnet, sees et mærkeligt, langagtig firkantet Gravkammer, to Alen langt og bygget af temmelig smaa Graasten, hvori engang skal være fundet „Sabler og Madkrukker, i det mindste var der Ben i dem!“ Nabohøien syntes urørt, den var af samme Størrelse og saa meget lovende ud, men medens den anden bestod af Sten, viste denne sig at være dannet af Sand, og uagtet jeg lod den helt udkaste, fandtes dog intet, ikke engang Ben. Denne Høi var fem Fod fra Bunden til Toppen og meget spids.

Derpaa lod jeg udgrave en noget mindre Høi, beliggende længere mod Nord, lige ved Berger Gaards Husmandsstue. Den var dannet af Sand og stor Sten, hvorunder laa et Lag Kul og Ben og Brudstykker af to, øiensynligen med Forsæt knuste Gravurner. Den ene er en sjelden bøtteformet Urne af Klebersten, dog ikke skaaret i Klebersten, men dannet eller støbt af en Kleberstensmasse, har ganske tynde Sider og danner en udoverbrettet Ring om Aabningen. Jeg har for en Del kunnet sætte den sammen. Siderne ere prydede med Kam- og Korszirater. Den anden Urne har været af brændt Ler med smaa runde Forhøininger ud over Siderne, men af et meget simpelt Slags. Mellem Urnestykkerne fandtes ogsaa Spor af Broncesager, hvoraf en Knap med takket Kant er bevaret. Nabohøien i Syd blev grundigen gravet, men intet Spor til Begravelsen var at se, naar undtages et lidet Potteskaar og et Stykke Flint. Midt i Høien laa et saa stort Klippestykke, at det ved Haandkraft ikke lod sig røkke; muligens var dette væltet over de brændte Ben.

Paa Gaarden Solberg ligger en stor rund Gravhøi, omtalt i N. Fornl. S. 1, og bevoxet med et ualmindelig stort og frodigt

Birketræ. Den bestaar af Sten, men er dækket med Jord. Ved Udgravningen fandtes midt paa Høiens Bund lagt paa en flad Sten: en Hob brændte Ben, et ualmindelig vel bevaret Spyd fra den yngre Jernalder og en Skjoldbule, af Form som en retsided Kegel, med udbrettet Kant, hvori fire, $\frac{3}{4}$ Tomme lange, Klinknagler ere anbragte for at fæste Bulen til Skjoldets Plade. Desuden fandtes mange Stykker Læder (?), hvis Vinkelform tyder paa, at de sandsynligvis har dannet Skjoldets Randbeslag. Til Skjoldbulen hører et meget vel udarbejdet Haandtag af Jern, eller rettere Beslag til Haandtag, da det er hvælvet og saaledes rimeligvis har dækket og befæstet Træhaandtaget: thi at disse i Almindelighed har været af Træ, kan sluttes deraf, at slige Beslag høre til Sjeldenhederne. Skjoldbulen er gjennemboret, som det synes ved et Spydстик. Denne Høi blev omhyggeligen gjenkastet. Ved dens Side laa før to Gravhøie, som nu ere udjævnede. I den ene fandtes en Berlok af Sølv (altsaa ældre Jernalder), som siden har vandret gennem mange Hænder, men hvis Spor jeg har forfulgt og nu fået Løfte paa. Baade i Syd og Nord for denne Solberghøi findes paa samme Gaard Gravhøie. To søndenfor med hver sin opreiste Sten lod jeg udgrave. I den ene fandtes Kul og Ben, i den anden intet.

Paa Gaarden Gimming ligger to Samlinger af Gravhøie, og hver Samling har sin udprægede Karakter. Den nordligste Gruppe, beliggende paa en Høide ved Gaardens Huse, indeholder enkelte ganske store Exemplarer (af indtil 10 Fods Høide), men desværre prydes ingen længer af Bautastene (se N. Fornl. S. 1), saaledes som Tiltældet var i Aaret 1790. Derimod ligger omstyrtet ved Veikanten en prægtig Obelisk, fire Alen lang af rød Granit, og paa begge Sider af en Grind sees opstablet en Del lange Stene, som efter Bøndernes Meddelelse er bragte did fra udjævnede Gravhøie. De fleste Høier i denne Gruppe bære Spor efter tidligere Gravning. To indeholdt en Hob brændte Ben, den tredie intet; desuden ere alle disse Gravhøier dannede af værste Slags Rødsand, hvori kun meget faa Ting vilde have kunnet holde sig. Den anden Gruppe opfylder aldeles en myrlændt Strækning

midt nede paa Sletten, og disse Høies saavel Beliggenhed som Form er ganske mærkelig. Ingen Høi hæver sig mere end én Alen, men alle er de meget vide i Udstrækning, indtil 10 Alen i Diameter, og alle omgivne med en 12 Tommer dyb og bred Grøft. Bønderne, der her som andetsteds henføre alle sin Egnns historiske Mærkværdigheder til en eller anden af den nyere Tids Begivenheder, som især har fæstet sig i deres Erindring, fortælle om disse Gravhøie: „at de er Teltringe fra Svenskernes Tid“ og „at Svenskerne har baade havt Ild ind i sine Telte og kogt der, thi da vi engang pløiede over nogle saadanne Ringe, fandt vi tydelig baade Kul og Benstumper!“ Ingeniørkapt. E. Hoff, der i Topographisk Journal har leveret en Beskrivelse over Frederiksstens Beleiring af Karl XII, er aabenbarligen ført bag Lyset ved denne Bøndernes Mening om Gimmings Oldtidsminder, idet han for at bestemme den svenske Leirs Beliggenhed netop anfører som Bevis: „man kan endnu paa Stedet se Teltringene.“ Disse Gravhøie ere dannede af Jord, og Grunden bestaar af fin, lysegul Sand, saaledes at Gravhøiens Dybde paa det bestemteste kan sees. I dem alle findes et tykt Lag Kul, og Benene ligge adspredte i stor Udstrækning, aldrig i Hob. — I den første, jeg lod udgrave, fandtes intet uden fire Jernspiger beliggende i Kullene. — I den anden laa midt paa den store Flade af Kul og Ben en rund Skive af brændt Ler med Hul i Midten og omtrent tre Tommer i Diameter. Slige Lerkager har jeg gjentagende Gange seet i Fund fra den ældre Jernalder, men om deres Anvendelse har jeg ingen Mening. — I den tredie fandtes et enkelt Brudstykke af en Lerurne, og mere af den kan umulig nogensinde have været nedlagt i Haugen, thi Laget af Kul med Ben ovenpaa var aldeles urørt. Desuden fandtes to Hvæsstene, enkelte større Jernstykker, et Stykke brændt Flint samt 30 Klinknagler, alle af samme Størrelse (omtr. 1 Tomme). — I en fjerde Haug var aabenbarligen ligesom lagt Trægulv. Ligesaalidt her som i nogen af de andre Gravhøie i denne Gruppe tror jeg nemlig, at Kullet skyldes Forbrænding ved Ild. Derimod vil jeg heller antage, at et sammenklinket Lag eller Dække af Træ oprindeligt har været nedlagt

paa Høiens Bund, hvor det ved at ligge i Myrjord lidt efter lidt har forkullet sig. I dette forkullede Trælag altsaa, som dels var brunt, dels sort, og kunde optages i store Stykker, fandtes nogle og tyve Klinknagler, og udbredt over det laa en Masse Menne-skeben og Dyreben (sandsynligvis Hesteben), mærkelig nok blandede om hverandre, foruden hist og her Brudstykker af en, altsaa i Oldtiden knust, Kande eller Vase af brændt Ler. Den har nogenlunde ladet sig sammensætte og udgjør et meget sjældent Exemplar.¹ Den har et langt Haandtag og ordentlig Tud, hvilket jeg endnu aldrig har opdaget paa noget andet Lerkar fra Gravhøje. Ei heller med Hensyn til Form har jeg seet noget Side-stykke til denne blandt de norske og danske Gravkar af Ler. Den har været omtrent 8 Tommer høj, er smalest ved Aabningen og videst omtrent to Tommer ovenfor Foden, der er dannet i Form af en Ring. Desuden fandtes en Brynsten. — I en femte Høj fandtes et stort Lag forkullet Træ, hvori 36 Klinknagler, en Hvæssesten og enkelte Skaar af en Lerurne. — I en sjette: 20 Klinknagler og et Knivblad. — I en syvende 16 Klinknagler og adskillige Jerngjenstande, deriblandt et Hængsel og en Pilespids, det eneste Vaaben, jeg med Sikkerhed kan paavise fra denne Gruppe Gravhøje. — I en ottende fandtes nogle og tyve Klinknagler, et Stykke brændt Flint og nogle enkelte Skaar af en Lerurne.

Paa Toppen af Aasryggen lige over Gimmings Huse findes ogsaa en Stenrøs.

Fra Gaarden Heier paa Id har jeg erholdt en Dolk af lysegraa Flint, som af Herr Professor Rygh blev dømt for at være den smukkeste, han havde seet funden her i Landet. Den er 6½ Tomme lang, med firkantet Haandtag, og langs Kanterne paa dette er med den mærkværdigste Præcision udknakket Rader af Forziringer. Den blev funden liggende løs i Jorden.

Fra Lundsholtet har jeg et tre Tommer og et andet fire Tommer langt Redskab af Flint, begge med Hensyn til Form nærmest lige

¹) Se fig. 3.

med, hvad Sven Nilsson kalder Harpuner. De blev sammen med et tredie, som nu er forkommet, fundne for flere Aar tilbage i en Myr paa Gaarden.

Ved Anlægget af den nye Vei i Bakkeskraaningene mellem Gyldenløve og Tistedalselven blev paa Enkefru Wiels Lykke fundet en otte Tommer lang sleben Meisel af Flint. Eggen er frembragt ved Slibning fra den ene Flade, medens den anden er næsten ret, ganske som Konstruktionen er paa vore Hugjern. Den er ogsaa et smukt Stykke.

De antiqvariske Bøger lære, at i de skandinaviske eller rettere nordiske Lande har Stenalderens Folk været stærkt udbredt over Danmarks Øer og Fastland samt over Sverige til de store Søer, men at saavel Landet nordenfor disse som Norge kun frembyde meget svage Spor til Befolkning i hin Tidsalder. Efter de sidste Aars Erfaring synes imidlertid denne Lære for Norges Vedkommende at maatte lempes derhen, at Fund af Stenredskaber her ikke længer hører til Sjældenheder. I enkelte Egne synes de endog at forekomme ligesaa hyppigen som i flere af Sydsveriges Landskaber, men findes forresten spredte over næsten enhver Del af Landet; og at i disse enkelte Strækninger flere Stenredskaber er komne for Dagens Lys end i andre, skyldes maaske lokale Forhold, saaledes at, naar Sagen blev undersøgt, de fleste Landsdele kunde opvise et ligesaa stort Antal. Men uagtet altsaa Stenredskabernes Mængde i Norge og deres Udbredelse over næsten det hele Land beviser, at Indbyggerantallet i hin Tidsalder ikke kan have været ubetydeligt, og uagtet de fundne Redskaber, især de af Flint, maa berettigg os til at tro, at disse Indvaanere maa have tilhørt det samme Folk, som har bygget Danmarks mægtige Jættestuer, har man alligevel ikke her i Landet fundet endog den svageste eller simpleste Efterligning af hin karakteristiske Bygningskunst. Denne Mangel paa faste Mindesmærker maa skyldes en forandret Levevis hos Folket. Opførelsen af de store Jættestuer krævede en Samvirken af mange Mennesker, og var betinget af en fast bosiddende Befolkning, men en saadan maa altsaa Norge ikke have havt. Tænker man sig nemlig, at Norge blev et Til-

flugtsted for en Del af de fra sine gamle Bosteder i Danmark og Sydsverige fordrevne Stammer, kan man ogsaa antage, at det nye Lands forskjellige Naturforhold kan have tvunget de indflyttede til at forandre sin Levevis. Men at de under saa trykkende Forhold har undladt at opføre Monumenter over sine døde, kan ikke forundre os. Det er imidlertid ligesaa sandsynligt, at de indvandrede har gjort enkelte Forsøg paa at erhverve sig faste Boliger, og jeg vil i det følgende omtale nogle Oldtidsminder, som muligens kan være Exempler eller Beviser herpaa, for at denne Mulighed skal kunne underkastes Kyndigeres Dom. — Engang i Sommer kom jeg tilfældigvis ud til Hvaløernes Prestegjæld og ved at gaa iland paa en af de mange golde Holmer, som her findes, opdagede jeg til min Forbauselse i et lidet Dalføre, der fra Øst mod Vest gennemskar Fjeldmassen, ti smaa Stenringe eller Stenkredse af en ganske særegen Karakter. — i alle Fald adskilte de sig aldeles fra de Mindesmærker af lignende Art, som jeg har seet fra Jernalderen. Paa Forespørgsel hos Eguens Folk fik jeg det sædvanlige Svar, „at disse Stenringe var i gamle Dage byggede af Kjæmper,“ men desuden at der findes en Mængde af dem paa forskjellige af Hvaløerne, som gennemskjæres af lignende Dalfører. Kredsene vare dels runde, dels halvrunde. I sidste Tilfælde dannede Fjeldet Fortsættelsen. Vestenfor hine ti Kredse var under en Fjeldvæg opført en liden Røs, som jeg udkastede. Under Røsen fandtes et raat Stykke Flint, lignende de saakaldte Flintknuder, men nedenfor dette laa kun tommestore Smaastene lige til Fjeldbunden. Kredsene vare byggede som en simpel Grundmur, det er: Sten ved Sten uden Mellemyld, og alt efter Stenenes Størrelse var der en eller to i Høiden og ligesaa i Bredden. Kredsenes Diameter var i Almindelighed tre Alen og Murens Høide en Fod. Midt i en af de største laa en flad rund Sten, udenom den var af smaa flade Stene bygget en Trekant, og udenom denne igjen var lagt en Cirkel. Her forsøgte jeg at grave, indtil jeg i en Dybde af tre Fod fandt nogle saa store Klippestykker, at jeg ikke kunde faa dem flyttet. Gruset var vistnok sortagtigt, men om dette skrev sig fra Brand, tør jeg ikke paastaa. Nogen ordentlig Gravning

kunde jeg dengang ikke foretage, da jeg nemlig var afhængig af mit Reisefølge; ei heller kunde jeg dengang forstaa, hvortil jeg skulde henføre disse Mindesmærker. Den omskrevne Holme kaldes Toreholmen, beliggende i Skjærhaldsbugten paa Kirkøens Østside. Ogsaa paa sidstnævnte Ø, i en mod Bugten skraanende Dal, sees et stort Antal lignende Stenkredse, og flere har der været, som nu ved Oprydning er blevne benyttede til Gjærder. I en liden Fordybning i Fjeldet paa denne Dals søndre Side fandtes sidste Vaar en liden simpel Sandstensøx med Skalthul, som nu er i min Samling. Paa Øen Tisler skal imidlertid findes det største Antal slige Ringe, men disse har jeg endnu ikke seet. Senere kom jeg til at læse nogle af Videnskabernes Selskabs Forhandlinger i Kjøbenhavn, hvor der i Mødet 9de Juni 1854 blev behandlet en af Magister Bruzelius meddelt: „beskrifning öfver några snäckhögar och ruiner efter boningar, belägna på Kullaberg.“ Dengang jeg besøgte Hvaløernes Stenkredse, vidste jeg desværre ikke at søge efter „snäckhögar,“ og hvorvidt saadanne findes i Nærheden, kan jeg derfor hverken bekræfte eller benegte. Men med Hensyn til Stenkredsenes Bygningsmaade og Beliggenhed fandt jeg saa mange Overensstemmelser med Kullabergs Ruiner, at det strax faldt mig ind, at de maatte være opførte i samme Hensigt og tilhøre samme Tidsalder. Den samme Iagttagelse, som jeg gjorde paa Hvaløerne, at Kredsene altid vare lagte paa Steder, hvor der var Ly for de værste Vinde, bemærker ogsaa Bruzelius om Kullabergs Ruiner, at de ere af Klipperne beskyttede for Vindenes heftigste Anfald. — I den lille Røs paa Toreholmen fandtes et Stykke Flint og i Kredsens umiddelbare Nærhed paa Kirkøen en Stenøx, ligesom paa samme Ø tidligere er fundet adskillige Stenvaaben, som af en der bosat Engelskmand er opkjøbte og skikkede udenlands. Altsaa har Øerne bevisligen været besøgte af Stenalderens Stammer; at Kredsene ogsaa skylde dem sin Oprindelse, er vistnok ikke derved bleven bevist, men da de aabenbarligen skrive sig fra Oldtiden og ikke ligne nogen af Jernalderens mange Mindesmærker, synes mig at man indirekte maa kunne slutte, at de tilhøre samme Tidsalder som Kullabergs Oltidsmin-

der, med hvem de have saa meget tilfælles. Og saafremt denne min Antagelse godkjendes, har vi altsaa her de første faste Mindesmærker om Stenalderens Folks Ophold i Norge. I denne Forbindelse vil jeg ikke undlade at meddele en Underretning, jeg har modtaget fra Hardanger, nemlig om Opdagelsen af en Grav fra Stenalderen. Da dette i saa Fald vil være den første i Norge fundne Begravelse fra hin Tidsalder og saaledes af overordentlig Interesse, vil jeg meddele, hvad jeg ved, uagtet jeg endnu savner nærmere Oplysninger om Sagen. Svein Medaas i Graven i Hardanger skal nemlig sidste Sommer ved Markarbeide have fundet under Jordoverfladen en af flade Stene bygget og dækket Grav, hvori laa et Skelet og en Flintekniv. Jeg skrev strax til Manden og bad om Oplysninger, har atter skrevet til ham, men han lader mig endnu vente paa Svar.

Paa Finstad i Rakkestad findes en stor Gravhøi, romantisk beliggende paa Toppen af en Aas, hvorved den er synbar paa lang Afstand, og betragtes med stor Overtro; „thi Mange har seet det brænde Lys over den Haug.“ Den er rund og dannet af stor Sten, men dækket med Jord. Jeg lod den udgrave under Eiermandens strænge Opsigt, „thi han var overbevist om, at her maatte jeg finde en Skat, hvoraf han vilde passe paa at faa sin Del,“ men uagtet jeg fandt tre forskjellige Begravelser eller Hobe med Ben, var ingen Skat at se, ikke engang nogle Oldsager. Den venter paa, at den rette Graver skal komme, thi Eieren kunde nok se paa mig, at ikke jeg förstod at „løfte“ den. Efter mit Skjøn vil jeg henregne denne Gravhøi til den ældre Jernalder.

Paa Gaarden Tue i Rakkestad findes tre Gravhøie, beliggende paa et lidet Fjeld i Indmarken. Jeg lod dem udgrave og fandt i de to mindste nogle Urnestykker omkring de brændte Ben, men i den tredie og største Intet. Da jeg vilde gaa derfra gennem Skoven til Gjulem, opdagede jeg i nordre Gjulems Skov nær Tue-delet en mærkelig ganske spids Stenhøi, 7—8 Alen fra Rod til Top. Denne begyndte jeg med at lade udgrave, men blev ikke færdig dengang og kom tilfældigvis ikke senere til Stedet.

Paa Toppen af Gjulembakken paa Vestre Gjulems Grund ligger, som før meddelt, en talrig Samling Gravhøie, af hvilke enkelte ere særdeles mægtige. Undersøgelsen af disse blev i Aar fortsat med Udgravning af fem Høie. En var helt igjennem dannet af brændte Granitstene, saa skjøre, at man kunde bryde dem over med Hænderne. Imellem Stenene laa Sod og Aske samt enkelte ubrændte Hesteben, men nogen Begravelse fandtes ikke. Derimod mindede hele Høiens Indretning mig om Beskrivelserne om Hedemarkens Bryggestenshauger.¹ — I Midten af en anden Høi fandtes en meget stor urokkelig Sten og ved dens Sydside nogle faa brændte Ben, men forresten intet. — I den tredie og fjerde Høi havde været nedsat en simpel, tyk, rundbuget Lerurne, men som formedelst daarlig Brænding havde opløst sig altfor stærkt til at kunne bringes frem for Lyset igjen. — Paa Bunden af den femte laa et Lag smaa runde Stene og paa dem de brændte Ben og en fem Tømmer lang Hvæssesten.

Ogsaa paa Nordre Gjulems Mark lod jeg udgrave nogle Høie. Midt igjennem den ene Gravhøi laa som en Diameter en tyk forkullet Stok eller Træstamme, og ved dens vestre Side (Tømmerstokken laa nemlig fra Nord mod Syd) var at bemærke nogle Redskaber af Jern, hvoriblandt et Sværd, men de var saa stærkt forrustede, at intet Stykke kom helt frem. De brændte Ben var spredte i en Flade over Høiens Bund, paa begge Sider af Stokken. I en anden Gravhøi, anlagt paa et lidet Fjeld og bygget af Sand, fandtes en Lerurne, men da det uheldigvis regnede stærkt den Dag, opløste den sig inden den kom under Tag. Den var fyldt med brændte Ben, ovenpaa hvilke fandtes Stykker af en Benkam.

Paa Gaarden Jølstad i Rakkestad ligger i de opdyrkede Marker i Øst for Husene tre smaa Klippepartier, hvert med Gravhøie, tilsammen ti. En Høi var bygget af Sten, hvorimellem paa Bunden laa tre smaa Urnestykker og en Hob Ben. En anden Høi kunde ikke præstere noget mærkværdigt, uden en stor Mængde

¹) Se Foren. Aarsberetn. f. 1866 s. 59.

Kvartsstene, hvormed Høien ligesom var dækket. Da disse Gravhøie var meget vanskelige at arbejde i, og Udbyttet ikke var fristende, fortsatte jeg ikke videre, men drog over til Haugsten, hvor jeg før havde gravet med Held.

Næsten samtlige Gravminder paa Haugsten søndres store Begravelsesplads er nu udjævnede. De to sidste, som var nogenlunde uforandrede, lod jeg udgrave med følgende Resultat: I og paa et Lag af Kul og Ben, som dækkede Midtpartiet af Høiens Bund, fandt jeg 62 Glasperler af ulige Farver og Størrelser, to Stykker af en Broncespænde, en Benkam og en „brændt, rund Flintesten,“ hul indvendig (en saakaldet Mandelsten), gjennemboret, og som aabenbarligen har været benyttet som Perle eller Smykke. Desuden fandtes et ankerformet Redskab af Jern, aldeles af samme Slags som de to ubestemmelige, jeg fandt i Gravhøiene paa Prestegaardsjordet i Skedsmo (se S. 8). Den anden Gravhøi indeholdt foruden Kul og Ben en Jernhasp, en Hvæssesten og nogle Klinknagler. Begge Gravhøie var dannede af Jord, maalte fire Fod fra Rod til Top, og laa i opdyrket Mark paa en Slette strax vestenfor Gaardens Huse.

Paa Haugsten Nordre ligger tre endnu urørte Gravhøie.

Ogsaa paa Holene opdagede jeg Gravhøie, beliggende paa et Fladfjeld i Indmarken. De er fire i Antal, én Langhøi og tre runde, hvoraf en temmelig stor, de to andre mindre. En eller to er forstyrrede.

Paa Gudim i Rakkestad blev Sommeren 1868 udkjørt en stor rund Gravhøi, beliggende paa en dyrket Mark i Vest for Gaardens Huse. Under Arbeidet stødte man paa et firkantet, tømret Rum af forkullede eller henraadnende Tømmerstokker, men trods al Søgen fandtes ingen Oldsager. Sømmesteds ligge flere Høie endnu tilbage, foruden otte paa et Skraafjeld i Syd for Gaardens Huse.

Ogsaa paa Rakkestad Prestegaard findes nær Elven i en Aspelund nogle Gravhøie, som jeg imidlertid endnu ikke har undersøgt.

Astorp langt Vest i Rakkestadbygden kan opvise adskillige, meget smukke Gravhøie. Herfra erholdt jeg en liden, aflang firkantet Øse eller Skaal af Klebersten med ganske kort Skaft. Den

blev funden ved Pløining over en lav Gravhøi paa Gaarden. Fir-kantede Gravkar er kun meget sjelden fundne her i Landet. Jeg kjender kun et lignende, noget større end mit, og som opbevares i Bergens Museum.¹

Paa Kaatorp fandtes i Jorden Vaaren 1868 en Kile eller Tverøx af Flint. Den er fire Tommer lang og slebet aldeles blank.

Paa Østby i Ous fandtes for nogle Aar tilbage i en Gravhøi Stykker af en Broncekedel, hvori brændte Ben, ovenpaa hvilke var lagt et Broncerør, omtrent 2 Tommer langt og $\frac{1}{3}$ Tomme tykt. Af Kjedelen erholdt jeg enkelte Stykker, deriblandt et Øre.

Paa Orud i Degrenes fik jeg kjøbt en Stenøx med Slibesten og et andet Stenredskab, fundne under et lidet Fjeld ved Ertevandets Bred. Paa samme Gaard opdagede jeg adskillige, ret smukke Gravhøie, dels rørte, dels urørte. I en af dem skulde være fundet „en forrustet Kobberkedel, men der var ikke andet end Ben i den“!

Paa Gaarden Skammerud i samme Prestegjæld saa jeg to Gravhøie, beliggende i en Dal mellem to Fjeld.

Paa Kjølørødgaarden fandtes 1858 eller 1859 to Stenøxer, som kom i Doktor Gotaas's Samling. Han var dengang bosat i Høland og fik med disse 12 Stenøxer, hvis senere Skjebne jeg ikke kjender.

Paa Gaarden Vold i Grue Prestegjæld i Solør fandtes tilforn en hel Række store Gravhøie, men som nu, paa en Undtagelse nær, er næsten ganske udkjørt. Denne Undtagelse, som var aldeles urørt og rund, lod jeg undersøge i Sommer, hvorved fremkom et særdeles smukt og rigt Fund fra den yngre Jernalder. Høien var væsentlig dannet af Jord og Ler, den maalte 60 Skridt ved Foden og ti Fod i Høide. Midt paa Høiens Bund var nedsat et halvkugleformet Kar af Træ, som holdt omtrent tre Fod over Mundingen. Det var naturligvis forkullet eller raadnet, men idet jeg lod Høien gennemskjære fra Siden, fremtraadte dets Form

¹) Se Urda II. 7.

aldeles distinkt. Under og omkring dette laa et Lag Kul og brændte Ben og rundt omkring i Høiens Masse en Del Hesteben og følgende Oldsager: 1) Et ganske ualmindelig smukt, tre Gange sammenbøiet, tveegget Sværd¹ fra den yngre Jernalder; det ydre og indre Hjalt er prydet med Sølvindlægninger, og det hele Stykke udgjør et Pragtexemplar af en Oldsag; Klingen er temmelig fri for Rust, og har et dybt Skaar tre Tommer fra Odden. 2) Et Spyd af almindelig Form og Dopsko til Spydstagen. 3) En Øx af almindelig Form og stærkt angrebet af Rust. 4) Elleve Pilespidse, liggende i en Hob, sandsynligvis de sidste Rester af et fyldt Pilekogger. 5) Et Knivblad. 6) En meget stor, rund, noget sammenklemt Skjoldbule af Jern, vel bevaret for Rust. 7) Et Jernkar eller en Øse, med en liden, rund, flad Bund, skraa Sider og udbrettet Kant, som er fire Tommer i Diameter; fra Kanten udgaar et fem Tommer langt Jernskaft, som engang har været bedækket med Træ. 8) Et Bidselmundbid med mange Rembeslag paa Hjørningene. 9) Spænder og andre Beslag til et Bidsel; i Forbindelse med Hestetøiet kan bemærkes, at Hestebenene fandtes saa adspredte, at Dyret eller Dyrene sandsynligvis har været begravet hele og ubrændte, men at de var altfor medtagne til at nogen Iagttagelse af hele Skelettets eller Skeletternes Stilling kunde være mulig. 10) Et Bidselmundbid, hvis Hjørneringe danne ét Stykke med Mundstangen, er temmelig store og staa i ret Vinkel mod denne, som har et Led paa Midten; det er visselig et Oxebidsel. 11) En i tre Dele brudt Jernhadde til et Kar, hvortil ingen Spør saaes, og som derfor maa have været af Træ. 12) En sex Tommer lang Krog af Jern (til at sættes paa Skaft). 13) En Sjeldenhed, nemlig et Sagblad, tre Tommer langt, med en Tomme høie Arme til Befæstelse af et Haandtag. 14) Et stort Antal Beslag til et Skrin eller Kiste, omtrent de samme Stykker som i Fundet i Prestegaardshøien i Skedsmo (se S. 9). 15) Et Nøgleknippe, bestaaende af tre ulige og ulige lange Jernmøgler paa en Ring. 16) To enkelte skaalformede Spænder, de mest primitive.

¹) Se fig. 7.

jeg endnu har seet af denne Slags Smykker; de bestaa nemlig af en svagt buet Bronzeplade, hvorpaa er indridset nogle Streger og Ringe, og paa Undersiden er fastnaglet en Jernskive, hvori Naalen og Hempten er fæstet. 17) En sex Tommer lang, buet Broncestang, brudt i to Stykker. 18) En liden Bjelde af Bronze; den giver endnu Klang, bestaar af fire sammenbøiede Blade, og har paa Undersiden en Ring til Befæstelse; Bjelden er omtrent dobbelt saa stor som den, der fandtes i Borrefundet,¹ eller henimod 2 Tommer i Tvermaal. 19) To gjennemborede Kugler af brændt Ler; den ene er $\frac{1}{2}$ Tomme i Diameter, den anden noget større. — Denne ualmindelig indholdsrige Høi laa omtrent 100 Alen i Vest for Kongeveien og er endnu at se.

Fra Gaarden Skjælver i Grue erholdt jeg en smuk, dobbelt skaalformet Spænde, funden ved Pløining over Ruinerne af en Gravhøi.

Fra Vrangshagen i Vinger har jeg erholdt en kraftig Spydspids af brun Flint, fem Tommer lang, funden paa Stedet.

Jeg har ogsaa i Aar fortsat Undersøgelserne af de mange Gravhøie paa Morraenen Rokkeradet i Rokke Annex til Berg. Resultaterne er følgende: de fleste tilhøre den ældre Jernalder. Gravurner af brændt Ler findes ofte. De staa umiddelbart i Sandet, dels paa, dels under, dels over Auren, nogle opreiste, andre med Bunden i Veiret, dog aldrig helt omveltede, men liggende lidt paa Siden. Noget Gravkammer har jeg endnu ikke truffet paa. Enkelte Smaating er nedlagte med den afdødes jordiske Levninger, men aldrig Vaaben. I en fem Fod høi Sandhøi fandtes midt mellem Bund og Top en i 96 Dele knust, bølgeformet, simpel Lerurne uden Forsiringer. Mellem Brudstykkerne, (der nogenlunde havde bevaret sin Plads, da Urnen var nedsat hel), laa de brændte Ben, og midt inde mellem disse stod en liden mærkelig Lerurne, to Tommer høi og ligesaa bred, med en kort Hals. Den var og er ganske hel, var fyldt med fin, gul Sand, men paa dens Bund ligger et riflet Bronceør og under dette to

¹) Se N. Fornlevn. 179 og Aarsberetu. f. 1852 s. 28.

smaa Broncefibulaer og nogle Glasperler. Disse Gjenstande har jeg naturligvis ikke løsnet fra sin Plads, da de maa have størst Interesse i den Stilling, de nu indtage. Ovenpaa i den store Urne laa ogsaa fire Glasperler, men temmelig forbrændte. Nabo-høien i S. Ø. bestod af Sand og stor Sten, og havde samme Størrelse som den foregaaende. Faa Tommer under Toppen stødte jeg paa en tynd, rund Helle, der laa som Dæksten over de brændte Ben. Disse var lagt lidt østenfor Høiens Centrum, og mellem dem fandtes enkelte udskaarne Benstykker, neppe af nogen Kam, da en saadan ogsaa blev opdaget. Under Benene var en stor Hob Kampestene, mellem hvilke Sanden var ganske sort og blandet med fine Kul. Under Stenene lidt i Syd for Midtpunktet fandtes to paa skraa liggende Lerurner, den ene høi og smal med stærkt ophøiede vredne Soilesirater, den anden kun to Tommer høi, men ikke ganske fuldstændig. Urnerne laa i og var fyldte med den ovennævnte sorte eller forbrændte Sand, men hverken i eller ved dem saaes Spor til Ben. Arrangementet i denne Gravhøi forekommer mig ganske mærkelig. — En tredje Høi var af samme Stof som forrige, men noget større. Paa Høiens Bund lidt østenfor Centrum laa en flad Helle, hvorunder Jorden var sort og fed, og hvor Overkanten af en meget vid Bolle eller Urne af brændt Ler kom tilsyn. Med stor Forsigtighed grøv jeg med Hænderne omkring denne, og da jeg derved følte, at den ogsaa var opstillet paa en flad Sten, løftede jeg den i Veiret paa denne. Formen er næsten rund og Halsen ganske kort, dens Diameter omtr. 8 Tommer, og overalt udvendig er den prydet med runde Fordybninger, frembragte ved Indtryk af en Kugleflade. Over og udenom Urnen laa tre mere eller mindre ituslagne Lerurner, hvoraf imidlertid de to har ladet sig restaurere og frembyde, den ene en smuk rank, den anden en trind rund Form. Den smukke er omtrent 5 Tommer høi, Bunden er skaalformet med omtr. en Tommes Reisning, hvorpaa strax Halsens Bue begynder. Dens Sider er rigt forsirede. Bollen var fyldt med brændte Ben, ovenpaa hvilke var lagt: en noget forbrændt $1\frac{1}{2}$ Tomme lang Fibula, en Kam, et tre Tommer langt buet, i den

ene Ende spidst Ben, en udskaaet i begge Ender afbrakken Bengjenstand og endelig Halshvirvler og andre Smaaben, med eller paa hvilke Glasperler er sammensmeltede. Mennesket har altsaa været lagt paa Ligbaalet med sit Perlebaand om Halsen, og efter Forbrændingen er disse Stykker opsamlede forat lægges med de andre Gjenstande øverst paa Urnen. — I en fjerde Høi, dannet af Sand, stod i Centrum en velbevaret Lerurne, fyldt med og omgivet af brændte Ben. Paa Høiens Bund var et temmelig udstrakt Lag af Kul og Aske. Urnen blev løftet op med Klump, og ved dens vestre Side fandtes da en liden hvælvet, særdeles godt bevaret Lerurne, af Form som en fladtrykt Kugle, med glatte Sider. Den er $1\frac{1}{2}$ Tomme høi og omtrent to Tommer bred og var fyldt med Jord. Hovedurnen frembyder imidlertid ogsaa nogle Særegenheder. Den var ikke fyldt tilbunds med brændte Ben, thi nede i Urnen ligger et stort, rundt, opadhvælvet Potteskaar. Over Urnens Munding ligger ogsaa flere Braad, hvoriblandt et langt smalt stikker næsten to Tommer frem paa den ene Side. Alle disse løse Stykker har jeg naturligvis ladet beholde sin Plads. Af deres Stilling eller Anvendelse maa kunne sluttet, at Laag til sine Kar maa de Gamle ikke have kjendt, — i alle Fald maa de have været meget sjeldne. Saa vidt vides, har man her i Landet kun fundet et eller to Exempler paa Laag til Gravurner af brændt Ler. Thi ihvorvel Knusningen af nogle Kar maaske kan tænkes at have hørt med til Begravelseskikkene, røbede dog deres Stilling her, at de skulde tjene som Dæksel over Gravurnens Aabning. — Den femte Høi var lige saa mærkelig. Ved denne var ligesom ved No. 3 det Særsyn, at Gravurnerne ikke var sat paa Jordfladen, som sædvanlig er, men at der var gravet et Hul i Jorden til dem. Dette Hul var paa begge Steder fyldt med sort, fed Jord. Ved at følge Auren, som bestod af rød Sand, kom vi ved Høiens Centrum til en flad Helle, omtrent tre Fod i Diameter, som nøiagtig dækkede Hulningen i Jorden. Stenen blev løftet, og under den følte jeg med Haanden nogle Urner i den sorte Jord. Disse stod i en Række fra Nord mod Syd og var tre i Antal. Sydligst fandtes en $4\frac{1}{2}$ Tomme høi og bred

Lerurne med Øre. Den stod hvælvet, dog ikke helt, men lidt paa skraa, og de brændte Ben havde strømmet lidt ud. Ved dens Side og i samme Stilling fandtes en høi, smal Urne med trang Hals. Den har ogsaa engang havt et Øre, og ligesom ved den første var de brændte Ben faldt noget ud. De to Urners Indhold var forresten isoleret fra hinanden. Nogle Tommer nordenfor sidstnævnte Kar stod opreist en kun $1\frac{1}{2}$ Tomme høi og ligesaa bred Urne med tre stærkt fremtrædende Toppe eller Knuppe paa Siderne. Halsen er ganske kort. Den indeholder sort Jord, og ovenpaa, lige i Munden, laa en Perle, $\frac{1}{2}$ Tomme i Diameter, som sandsynligvis er af Sølv. Ved Siden af Aabningen paa Urne No. 2 laa Stykker af en Kam, et Haandsneldchjul og en Broncefibula med Spiral. Ved den første fandtes ogsaa Stykker af en Kam samt en Jernspids. Desuden laa langs med Urnerne mange Stykker Træ af en særegen Form og alle ligedannede. Deres Tværsnit var omtrent en Tomme bredt og minder lidt om Principet for Laftning, hvorfor alle Stykker sat sammen muligens har dannet et i saa Fald meget interessant Kar eller Skrin.

Til Sommeren haaber jeg at kunne fortsætte Udgravningerne af disse ganske mærkelige Rokkehøie.

Da vor Kundskab om Enkelthederne ved vore hedenske Forfædres Begravelsesskikke er meget liden, har jeg tænkt, at det, ved en omhyggelig Iagttagen af Gravhøienes Indre, skulde være muligt at slutte sig til mange af de Skikke og Ceremonier, hvorom Sagaskriverne ikke har vidst noget at fortælle. Jeg har derfor ved mine Udgravninger givet Agt derpaa, og tror ogsaa, at jeg kan levere enkelte smaa nye Oplysninger. I Munch's „det norske Folks Historie“ I. 1. 184 gives et kort Resumé af de skriftlige Overleverelser om disse Ting saalydende: „den oprindelige germanske Begravelsesmaade bestod i at brænde Liget og siden gemme Benene og Asken i en Gravhøi. Allerede Tacitus omtaler dette. Ved Ligenes Begravelse, siger han, finder ingen egentlig Pomp Sted. Man iagttager kun, at der til Baal for anseede Mænds Lig bruges visse bestemte Slags Ved. Baalet tildækkes hverken med Klæder eller med vellugtende Sager; kun lægges

den afdødes Vaaben. undertiden og hans Hest. med ham paa Baalet; siden reises en Høi af Torv over det hele som Gravsted. Det heder ogsaa om Odin, at han bestemte, efter den hos Aserne brugelige Skik, at alle døde Mænd skulde brændes med de Kostbarheder, de i Livet havde eiet. at Asken skulde kastes i Havet eller graves ned i Jorden, at man over anseede Mænd skulde reise Gravhøie til Erindring om dem. og at man desforuden skulde hædre de mest anseede Mænds Gravhøie med Bautastene. Endog i Gudesagnene selv tales der om Balders Begravelse og Baalfart, hvorledes han blev brændt i sit Skib med sin Hest og øvrige Klenodier. Om de afdødes Opbrændelse paa Baalet handles ogsaa ellers baade i angelsaxiske og norske Oldskrifter, ligesom og de fleste Begravelser fra Hededommen. der findes i Norge og det egentlige Sverige. indeholde Levninger af brændte Lig.“

Den Veneration. Menneskene i Almindelighed vise afdøde Slægtninge og Venner, finder stedse sit Udtryk i den Omhyggelighed, hvormed de sørge for, at Begravelsen. den sidste Ære. skal gaa for sig paa bedste Maade. Det har derfor altid vist sig meget vanskeligt at indføre Forandringer i denne Handlings Ceremonier, men ikke desto mindre synes Udgravningerne at bevise, at der her i Landet mærkelig nok samtidigt maa have hersket temmelig forskellige Maader at begrave de døde paa. Eukelte Gravhøie indeholde saaledes Gravkammere. dels af Sten, dels af Træ, andre vise derimod intet Spor til saadanne. I nogle gjemmes de brændte Ben i Urner. i andre findes de samlede i Hob, i atter andre er de spredte i et Lag over Høiens Bund. og det selv om de vedlagte Oldsager bevise Begravelsernes omtrentlige Samtidighed. Undertiden kan man endog i én Gravhøi, indeholdende flere Begravelser fra samme Periode. finde de forskellige Begravelsesskikke anvendte. Hovedregelen er altsaa, at Ligene blev brændte. De Undtagelser, man har fra denne Regel. er for den ældre Jernalders Vedkommende meget faa og gaadefulde. men maa i den yngre Jernalder forklares som Overgangsled fra hedensk til kristelig Begravelse, idet man nok kan tænke sig. at det kunde falde de nysomvendte tungt at give Shp paa de hæ-

drende Gravhøie, „der skulde lægges synbare for alle dem, som færdes paa Veiene.“ (Af et Regnskab fra Fogden i Christianssand, hvor den sidste Hex blev brændt her i Landet, sees, at der behøves to Favne Ved til at opbrænde et Menneske). Man lagde i Oldtiden den døde paa Baalet iført sine Klæder, men om ogsaa Vaaben og Smykker blev lagte ved Liget, er et andet Spørgsmaal; thi de Oldssager, man i Almindelighed finder i Gravhøie, bære ingen Spor af Ilds Paavirkning og maa først ved Høiens Opførelse være nedlagte med de brændte Ben. Men tænker man sig Vaaben og Smykker lagte ved Liget og opbrændte med dette, vilde derved findes en rimelig Forklaring for den Særegenhed ved et Slags af den ældre Jernalders Gravhøie, som maaske er det hyppigst forekommende, „at aldrig Vaaben eller større Gjenstande er nedlagte ved de brændte Ben“. ¹ Disse er i dette Slags Høie enten løstliggende eller ogsaa ofte i Urner. Hvor derimod Vaaben og andre større Ting findes, maa altsaa disse udgjøre en ny Besætning, som ved Høilæggelsen af de brændte Ben offredes den Afdøde.

Gravhøien er i Almindelighed ikke opført paa det Sted, Baalet stod. Større eller mindre Mængder af Kul og Aske sees derimod at være bragte fra Baalet til Haugen, hvor de som oftest er ordnede i Form af en rund Flade. ² Benene blev omhyggeligt opsamlede fra Brandstedet; thi jeg har aldrig fundet dem blandede med Asken og Kullene, men vel strøede over disse. Dernæst bleve Benene rensede for uvedkommende Ingredientser. Jeg tror nemlig, at det er en Unøiagtighed i Udtrykket, at man nævner „Aske og Ben“ i Gravurner. Dette Udtryk benyttes ogsaa i N. Fornl., ³ men i ingen af de Gravhøie, som jeg har aabnet,

¹) I flere saadanne tilfælde kan det maaske forklares saaledes, at den begravne var en kvinde.

²) Det lader sig vistnok ikke benegte, at man kan have foretaget ligbranden paa et andet sted, men ialmindelighed maa det vel antages, at haugen blev opført paa samme sted, hvor baalet havde været. Noget bevis for det modsatte fremgaar i alle fall ikke af de grunne, hvormed hr. Lorange har søgt at støtte sin mening.

³) Jeg har ikke haft nogen betænkelighed ved i N. Fornl. at gjen-

hvor enten Gravurne har været benyttet, eller hvor Benene har været lagte i Hob, har disse været blandede med Aske. Gravurnerne indeholdende udelukkende brændte Ben og saa rene og hvide, at de endog maa være underkastede en meget nøiagtig Renselsesproces. Dernæst kan man baade i Gravurner, og naar de brændte Ben ligge i Hob, bemærke den Regel, at underst eller nederst er lagt de større Ben, især de bruskagtige Ledknokler. Ovenpaa disse ligge de øvrige Smaaben undtagen Stykker af Hjerneskillen, som altid, kjendelige ved sine Sømmie, dække eller ligge øverst i Urnen eller paa Benhoben. De Ben, som ikke faa Rum i Urnen, er lagte udenfor omkring denne, men disse er sjelden mange. Urnerne staa dels opreiste, dels i enkelte Tilfælde med Bunden op, liggende lidt paa skraa. Smaa-gjenstande, som den afdøde skulde have med sig, lagdes som oftest ovenpaa Benene i Urnen. Har han faaet Vaaben og andre store Ting, har jeg ikke kunnet iagttage nogen Regel ved Nedlægningen. En liden Gjenstand har jeg som oftest opdaget baade øverst i Urnen og øverst paa Benhoben, nemlig en itubrukket Kam, og jeg tror, at søger man nøie, vil man altid finde en saadan. Sandsynligvis er dette den Kam, hvormed den dødes Haar og Skjæg sidste Gang kæmmedes, efter hvad der staar i Edda: „Haug skal du gjøre over den, som er død, vadske hans Hænder og Hoved, kæmme og tørre ham og ønske ham sødt at sove!“ Mærkelig nok har jeg aldrig fundet en hel saadan Kam. Naar Vaaben og andre Redskaber er ødelagte, før de lagdes i Høi, er det sagt at være, fordi de helligedes den afdøde og ikke mere skulde tages i Brug. Saaledes maaske ogsaa her. En lignende Forklaring er visselig ogsaa den bedste Opløsning paa den Gaade, at man i Gravhøie undertiden finder aabenbarligen forsætlig knuste Kar, ja enkelte Gange kun nogle faa Brudstykker af saadanne.

---

tage de nævnte ord, naar de brugtes i vedkommende beretninger, og jeg har selv senere truffet ben under de anførte omstændigheder blandede med kul alene eller kul og aske (se f. ex. Aarsber. f. 1867 s. 79 no. 47). Saa ubetinget som hr. Lorange opstiller sin mening, kan den derfor neppe ansees for rigtig.

At finde flere Begravelser i en Høi er, som ovenfor sagt, ingen Sjældenhed, og ikke alene Begravelser fra en og samme Periode, men baade fra den ældre og yngre Jernalder. Derimod synes Gravkammerne i begge Aldere kun at have været anvendte ved særdeles Anledninger. Der har været udtalt Tvivl om, hvorvidt i Oldtiden alle Mennesker, d. e. alle Kjøen og Samfundsklasser er blevne brændte og hølagte. Thi om saa har været Tilfælde, maatte Gravhøienes Antal være blevet meget stort. Da der ingen faktiske Beviser kan skaffes hverken for eller imod i denne Sag, vil Spørgsmaalet neppe nogensinde blive bestemt besvaret. Man ved, at Kvinder blev brændte og hølagte, men Trællene? Det kunde synes at være formegen Hensynstagen til en „Ting“ eller et „Kvæg“ at gjøre Høi derover. Rimeligere maatte det være, at gjøre et Hul i Jorden og deri lægge hans Ben. Men man har aldrig fundet Spor til saadanne Begravelser her i Landet, — derfor maa deres Aske enten være kastet i Havet eller virkelig være lagt i Høi. Og jeg vil erklære, at i de Egne af Landet, hvor jeg færdes, har jeg opdaget Gravhøie i saa overraskende stort Antal, i hundred-, ja tusindvis, at saafremt de ved Jorddyrkning i Tidens Løb tilintetgjorte medregnes, maa det synes, som om der kunde blive Plads for Alle.

Ved Grustag paa Rokkeradet lige ved de ovennævnte Gravhøie fandtes 1868 to Spydspidse af Flint, 8—10 Tommer lange, staaende i en perpendikular Stilling med den øverste Ende næsten oppe i Lyset. De var komne lidt paa Afveie, men den ene har jeg allerede ved Forfølgning erholdt, og om den anden haaber jeg snart at kunne sige det samme.

Paa Korsset, Nabogaard til Rokke, erholdt jeg en sleben Retmeisel af Flint, $3\frac{1}{2}$ Tomme lang og $1\frac{1}{3}$ Tomme bred, funden paa Stedet ved Pløining Høsten 1868.

Fra Gaarden Søllerud i Asak har jeg ogsaa erholdt et smukt Stenredskab, nemlig en Hulmeisel, 6 Tommer lang og omtrent $2\frac{1}{2}$ Tomme bred, overalt sleben saa fint, som om den var poleret.

Paa Mysegaardene i Eidsberg findes mange Gravhøie, dels i Smaagrupper, dels enkeltliggende. De fleste ligge adspredte om-

kring i den opdyrkede Mark, men den talrigste Gruppe er romantisk og yndig beliggende paa et ovenpaa fladt Fjeld, der styrter brat ned mod Myseelvns Leie. En tæt Gravlund af store Birketrær skygger her over tolv smaa Gravhøie, som jeg lod hvile i Fred, men hvoraf dog enkelte bære Vidnesbyrd om tidligere Besøg. Paa Eiendommens sydligste Del lod jeg derimod udgrave en Klynge, bestaaende af en stor Centralhøi og fem mindre, samtlige runde og dannede af Blaaler. I Midthøien, der var næsten ti Fod høi, fandtes efter store Anstrængelser, da Leren var ganske stiv, en brusten, glasseret Lerurne, den første og eneste af det Slags, som jeg har opdaget. Hverken i eller omkring den fandtes brændte Ben. Ved S sammensætningen viser den sig at være noget defekt, men har en smuk Form med sribede Sirater, og er meget velgjort. Paa flere Steder i Høien saaes stærkt forrustede og ubestemmelige Jernstumper, men forresten fandtes intet. Fire af de omgivende Gravhøie indeholdt foruden Kul — intet; men i den femte fandtes paa et Lag af Kul og brændte Ben tvende knuste, defekte Lerurner, en Kam samt enkelte Jernstykker.

Paa Bøle Skydsstation i samme Prestegjæld ligger paa Gaardens vestligste opdyrkede Mark to smaa Gravhøie. Ved Pløining over den ene fandtes 1867 en Kleberstens Bolle med Messinghadde og fuld af brændte Ben, hvorpaa, efter Finde:ens Sigende, laa en „tynd Guldpenge med Ring i,“ altsaa en Brakteat. Finderen byttede den senere mod et Par Benklæder til en svensk „Gesel,“ og dens senere Skjebne kjender jeg desværre ikke. Kleberstensbollen var senere gaaet itu, men Stykkerne og en Del af Hadden samt nogle Klinknagler erholdt jeg, da jeg sidste Sommer kom til Gaarden, ved hvilken Leilighed jeg ogsaa fik høre Beretningen om hin „Guldsilling,“ der forsaavidt er mærkelig, som at en Brakteat, der for Norges Vedkommende regnes til den ældre Jernalders Ting, skulde være funden sammen med en Gravurne af Klebersten, der ubetinget henfører Høien og Begravelsen til den yngre Jernalder.

I samme Eidsbergs Prestegjæld ligge de bekjendte Gravpladse

Brødremoen og Brændemoen med Hundreder af Gravhøie, som imidlertid efter de Prøver jeg lod anstille, kun skaffer forskeren lidet Udbytte, idet de desværre alle bestaa af grov Rødsand, der forlængst har fortæret saavel de brændte Ben som ethvert andet Spor af Begravelsen. Jeg lod udgrave ni af middels Størrelse, det er to Alen høie. De otte indeholdt i Midten nogle runde Stene, hvormellem nogle svage Levninger af Kul, men forresten intet. Mærkelig nok fandtes i en et halvt Haandsmeldehjul og et stærkt angrebet Stykke af en bøileformet Broncefibula anbragt paa Enden af en lang smal Sten. Navnet Brændemoen eller den Slette, hvorpaa Ligene brændes, skriyer sig maaske lige fra hin fjærne Tid, da dette Sted var Vidne til saa mange gribende Scener; de talrige Gravhøie give Egnen et ualmindeligt antikt Præg, desuden var jeg af en gammel høiagtet Videnskabsmand opfordret til at undersøge disse Oldtidsminder, — derfor maa jeg saa meget mere beklage, at jeg ikke har kunnet fremdrage større Resultater fra denne engang visselig rige Egn. Men efter den Erfaring jeg har, tror jeg, at videre Anstrængelse her vil være spildt.

Fra Momarkens Exerцерplads har jeg en Stenøx med Skafthul af almindelig Form.

Ogsaa iaar har jeg fra Rødnæs Prestegjæld erhholdt forskellige Stenoldsager, nemlig to Stenøxer fra Slupstad, fundue sammen i en Myr, en do. fra Funnerud og en do. fra Gaarden Klun, hvor den efter Traditionen blev funden ved Gaardens Rydning og dengang ophængt i Skorstenspiben for at beskytte Huset mod Lynild. Ved Ombygninger eller naar Baandet var afbrændt, havde man altid iagttaget at hænge den op igjen, hvorfor det var med stor Selvovertindelse, at Eieren lod mig reise afsted med Gaardens Reliquie. Disse fire Stenøxer vise paafaldende Overensstemmelse i Principet for deres Tildannelse. Dernæst har jeg fra Spekebu erhholdt en i Skafthullet afbrukket Stenøx og en Meisel eller Kile af Flint. Denne sidste er omtrent fire Tommer lang og $1\frac{1}{2}$ Tomme bred og sleben ved Eggen. Paa en Plads under Fangen Gaard i samme Prestegjæld fandtes ved Markarbeide sidste Vaar en Celt af Bronze. Den er omtrent $1\frac{1}{3}$ Tomme lang og en Tomme bred,

uden Øre og opbevares nu i min Samling. Dernæst fra Gaarden Maarstad en tre Tommer lang Kile af usædvanlig Form.

Paa Gaarden Mørk i Høland erholdt jeg en Stenøx af almindelig Form, funden paa Toppen af en Høide strax i Øst for Gaardens Huse.

Ogsaa fra Skjeberg Prestegjæld har jeg øget min Samling med nogle Stenoldsager, nemlig en Stenøx, funden i Jorden paa Pladsen Stenene under Skjeberg Prestegaard, det mindste Exemplar jeg har at opvise, og en do. med ualmindeligt stort Skaftul fra Pladsen Gyrfoden under samme Prestegaard.

Fra Tune Prestegjæld har jeg en Stenøx, funden i en Myr paa Gaarden Hund, en do. af Sandsten, fire Tommer lang med en Antydning af Fal for Skaftet som paa de baadformede Øxer, funden paa Bjørnstad ved Glommens Bred under høiest Flom. Jeg har kun en Gang besøgt Tune, og det var uheldigvis om Vinteren, saaledes at jeg blot kunne inspicere, ikke grave; men hvilken talløs Mængde af Oldtidsminder, som her er at se, tror jeg endnu ingen har gjort sig Begreb om. Gravhøie i hundredevis, Røser, Stensætninger, Bautastene og Helleristninger findes spredte overalt, hvor Ploven endnu ikke har naaet frem, og Stenredskaber havde saa godt som hver Bonde, jeg talede med, fundet i sin Jord. At opgive Stederne eller Navnene, hvor de større Mindesmærker findes, kan næsten være overflødig; hver som kommer paa Aastedet vil selv finde dem, dog kan fremhæves Tune Kirkes nærmeste Omgivelser. Hidtil ukjendte Helleristninger opdagedes midt i TUNET paa Alvim Gaard: syv Skibsfigurer, fem Fodspor, syv Hjul samt en Mængde Punkter og Snirkler. Desuden to paa Pladsen Biserud, Hauge Gaard i Skjeberg: paa et Fladfeld sex Hjul i to Rader, de tre øverste større end de tre underste; paa et andet en mærkelig stor Figur, nemlig en Cirkel, tyve Tommer i Diameter, midt i denne en anden Cirkel, fem Tommer i Diameter, begge forenede med atten Radier saaledes, at altsaa Midtcirkelens Plan er glat.

Ved Sarpsborgs Bros Bygning fandtes i Strandbredden en udmærket smuk baadformet Stenøx af mørkgrøn Stenart med ud-

præget Fal for Skaffet. Ved Synet af et saa velgjort Redskab maa man forbauses over, hvilke Arbeider, Stenalderens Folk har kunnet udføre med sine ufuldkomne Hjælpe midler. Den er nu i mit Eie. Ligeledes blev midt i Sarpsborgs By ved Gravning for Kirkens Grundmur fundet tre sjeldne Stenredskaber, nemlig en Landse 8 Tom. lang, $1\frac{1}{2}$ Tom. bred og ganske tynd, af graa og brun sribet Flint, en Landsespids af rød Flint, afbrukket i begge Ender, men bedst tilhugget af de tre, og er 5 Tom. lang, samt et halvmaaneformet, vel bevaret Sagblad af graa Flint. Alle tre findes nu i min Samling.

Til Sommeren haaber jeg at skulle kunne faa Leilighed til atter at bringe for Lyset Indholdet i nogle af Tunes talrige Gravhøie og Stensætninger.

Her afsluttes Beretningen om mine Fund af Oldsager i Sommeren 1868; de omtalte Gjenstande foruden enkelte Ting, som ere mig tilsendte fra fjærnere Dele af Landet og dertor ikke her nævnte, forskjellige Vaaben og Gjenstaende fra Middelalderen og den nyere Tid, gammelnorske Mynter, hvoraf jeg skjænkede Universitetets Myntsamling et Unicum fra Haakon V som Hertug, antikke Møbler, Glastøi og gammelt Porcelæn, udgjør Aarstilvexten til min lille Samling, som imidlertid har det Fortrin, fremfor Landets øvrige Oldsagssamlinger, at samtlige Gjenstandes Findested vides, saavel som Omstændighederne, hvorunder de ere fundne. Altsaa — ethvert af mine Nummere har sin fulde Betydning som Moment til den Landsdels Historie, hvorfra det er hentet, ligesom ogsaa den Forsigtighed, jeg altid har søgt at iagttage ved mine Udgravninger, har havt til Følge, at mange Gjenstande ere blevne reddede, som Tiden allerede havde medtaget i særdeles Grad f. Ex. Lerurner, hvoraf min Samling allerede kan opvise interessante Rækker. Hvad jeg har samlet, er naturligvis kun en Brøkdæl af, hvad det samme Omraade vilde have kunnet præstere af Oldsager, dersom længere Tid og større Midler derpaa var blevet anvendt, men at denne min Brøkdæl, trods disse Hindringer, er bleven saa stor, vil jeg benytte som Bevis paa eller som Maal for, hvad

der paa dette Feldt virkelig er at høste, naar Sagen omfattes med Varme og Interesse.

Paa Oldssager og Oldtidsminder har vort Land en stor Rigdom. Kjærlighed til Oldtiden tror jeg er det norske Folk medfødt, men af Mangel paa Viden har den endnu ikke kunnet antage nogen Form eller Karakter. Det er derfor blandt de høiere Stænder, blandt Embedsmænd og Lærere, at Oldkyndigheden først maa finde Tilslutning for at vort Lands minderige Oldhistorie skal kunne blive rykket ud af det Mørke, hvori den endnu er indhyllet, og derved komme til at indtage den Plads i Folkets Bevidsthed, som den fortjener.

Ærbødigst

A. LORANGE.

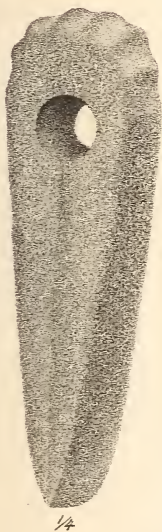
3.

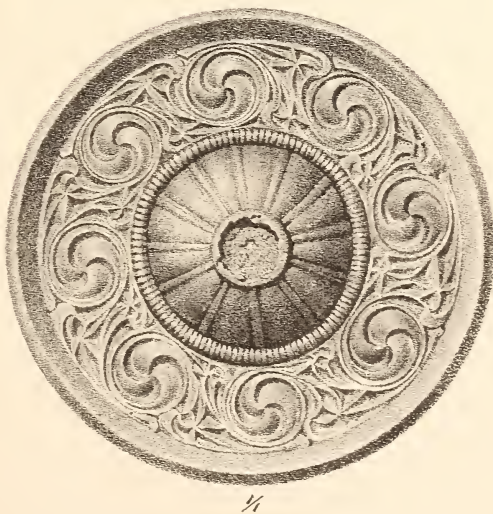
2.

1.

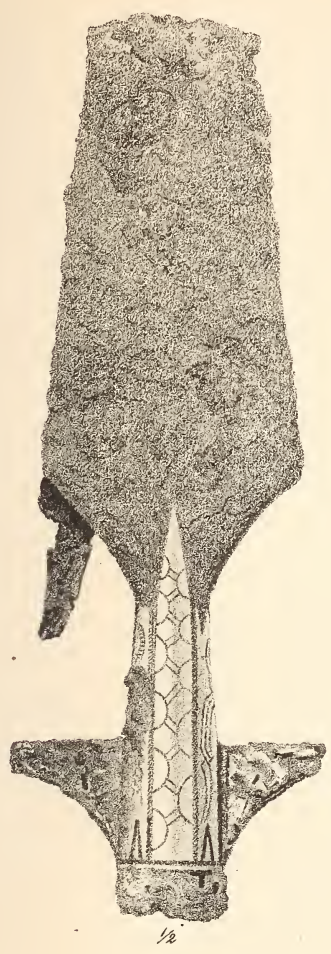

4.

5-a.

1/2

5-b.

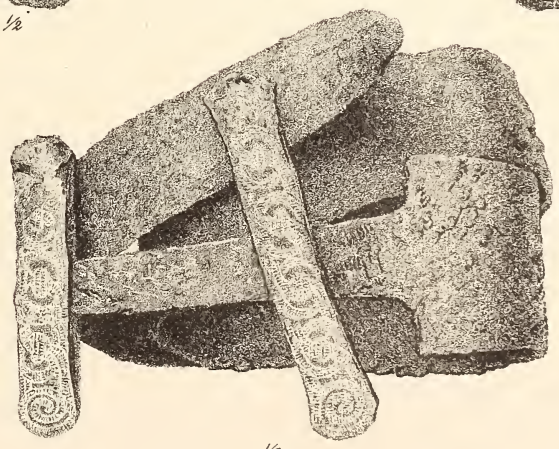
1/2

6.

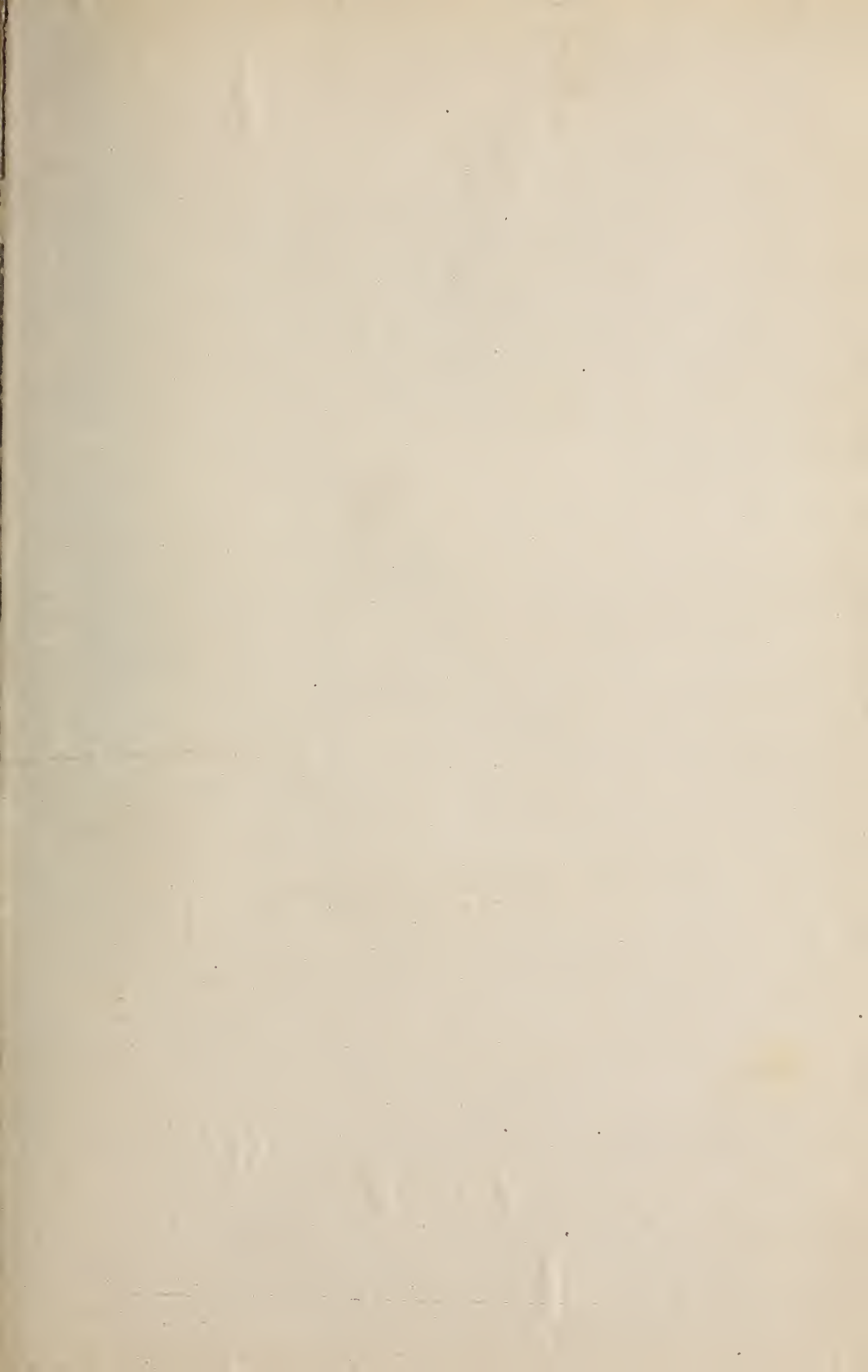
1/2

7.

1/2

LIBRARY OF CONGRESS

0 029 953 818 7